Poštarina plaćena u gotovu.

RAD I DRUŠTVO

MJESEČNIK ZA SUVREMENU SOCIJALNU POLITIKU

Uređuje: Dr. Ing. Ernest Marks

SADRŽAJ:

Xcnes: SOCIOLOŠKE OSEBINE DE MANOVOG PLANIZMA

Hotzel: RAD KAO DRŽAVNA IDEJA

Gentile: FILOZOFIJA FAŠIZMA

Marks: ASPEKTI NOVIJE SOCIOLOGIJE (Nastavak)

Hraščanec: O TEMELJITOM UKLANJANJU KLASNE BORBE

Grahovac: DEMOGRAFSKA I DRUŠTVOVNA POLITIKA

PRIKAZI: Hrvatska enciklopedija (Gašparović). José Ortega y Gasset: Pobuna masa; preveo Z. Gašparović (Jelašić). „Hrvatska smotra" (Grahovac). Njemački zakon o organizaciji narodnog rada. Svršetak. (Ružyćkyj). Bugarski zakon o kolektivnim ugovorima i rješavanju radnih sporova.

DRUŠTVOVNO-GOSPODARSKI PREGLED

Indeks troškova života za rujan 1941.

IZDAJE:

RADNIČKA KOMORA

Odgovara povjerenik Vjekoslav Blaškov

Broj 9 (5) ZAGREB God. II. (I.)

RUJAN

ARBEIT UND GESELLSCHAFT

MONATSSCHRIFT FÜR ZEITGEMÄSSE SOZIALPOLITIK

Herausgeber: Die Arbeiterkammer in Zagreb, Krešimirov trg 6, verantwortlich der kommissarische Leiter der Arbeiterkammer Vjekoslav Blaškov. Schriftleiter: Dr. Ing. Ernst Marks. Jährlich Kuna 144. Einzelpreis Kuna 12·—

HEFT 9. SEPTEMBER 1941.

INHALT:

Xenos: DIE SOZIOLOGISCHEN GRUNDGEDANKEN IN DE MAN'S PLANISMUS.

Hotzel: DIE ARBEIT ALS STAATSIDEE.

Gentile: DIE PHILOSOPHIE DES FASCHISMUS.

Marks: ASPEKTE DER NEUEREN SOZIOLOGIE (Forsetzung).

Hrašćanec: DIE GRÜNDLICHE WEGSCHAFFUNG DES KLASSENKAMPFES.

Grahovac: DEMOGRAPHISCHE UND SOZIALE POLITIK.

RUNDSCHAU: Die „Kroatische Enziklopädie" (Gašparović). Jose Ortega y Gasset: Der Aufstand der Massen; übersetzt von Gašparović (Jelašić). „Die Kroatische Rundschau" (Grahovac). Das deutsche Gesetze zur Ordnung der nationalen Arbeit. Ende. (Ružyćkyj). Bulgarisches Gesetz über Kollektiervertäge und Erledigung von strittigen Arbeiterfragen.

SOZIALE UND WIRTSCHAFTLICHE BERICHTE.

Index der Lebenserhaltungskosten.

DOMAĆE SKLADIŠTE CIPELA

tvornica obuće

sa svojim vlastitim prodavaonicama

Ilica 3, Ilica 22, Jurišićeva 30

R A D I D R U Š T V O

MJESEČNIK ZA SUVREMENU SOCIJALNU POLITIKU

GOD. II. (I). RUJAN 1941. BROJ 9 (5)

Xenos:

SOCIOLOŠKE OSEBINE DE MANOVOG PLANIZMA

U predgovoru svog djela o psihologiji socijalizma[1] napisao je Hendrik de Man i ove karakteristične riječi: »Svladavanje marksističkog načina mišljenja, koje ovdje zastupam, najprije sam na sebi obavio. Ova knjiga je rezultat duhovne krize, koja je trajala preko dvadeset godina, i koja je izbila više uslijed praktičnog iskustva moje djelatnosti u radničkom pokretu nego kopkanjem po bibliotekama«. De Man je tipični intelektualac sa jakim moralnim centrom, koji socijalizam prvenstveno doživljava u njegovoj duhovnoj sferi. Ali radi toga što je intelektualac on proživljava i dvadesetgodišnju krizu, dok mu konačno uspijeva, da se riješi jednog načina mišljenja (marksizma), koji ne odgovara njegovim moralnim postavama, ali koji ne odgovara ni odnosima socijalne stvarnosti, koji nisu isključivi odrazi materijalnih uslova. Prosječni i ispodprosječni čovjek današnjice, sa labilnom moralnom podlogom, savladava te krize preko noći i uporno se utiskuje u svaki novi oblik mišljenja, nevjerovatnom, gotovo artističkom okretnošću. De Man nije prvi koji je postavio moralno mjerilo na marksizam, ali je svakako jedan od rijetkih, koji je na temelju same socijalističke prakse utvrdio nedostatke teorije. Ta praktična iskustva upućuju ga, da ekonomsko determinističko shvaćanje socijalizma prebrodi svojim novim pogledima, koji daju glavno značenje čovjeku, kao subjektu psihološke reakcije. U tom socijalno-psihološkom zahvatu društvene stvarnosti osniva se čitava zgrada de Manovog socijalizma, kao konačno i njegov planizam. Da se nađu korijeni i uslovi dvadesetgodišnje krize, o kojoj de Man govori, potrebno je, da ju se ilustrira kratkom skicom njegova života. De Man je porijeklom Flamanac i već ta okolnost mu je omogućila da u sebi sjedini sve osebine romanske i njemačke kulture i svoj borbeni nastup, protiv jednog dotrajalog svijeta, unese elan novog Europejca. — Vrlo rano pristupa de Man socijalizmu, točnije revolucionarnom marksizmu, koji se grupirao na ljestvici socijaldemokratske stranke oko Mehringa i Luxenburgove. On mu pristupa, — kako veli — prvobitno iz čuvstvenog protesta protiv društvene skučenosti roditeljske kuće. Kao i za mnoge intelektualce, proleterski socijalizam ne znači ni za njega samo ekonomski proces, već u prvom redu moralnu obnovu i ćudoredni cilj. Dvadeset mu je godina i već (1905.) sarađuje kao student u Leipzigu u socijaldemokratskim novinama. Nešto kasnije osniva

[1] Hendrik de Man: Zur Psychologie des Sozialismus, Jena 1927.

sa Karlom Liebknechtom i Ludvigom Frankom socijalističke omladinske organizacije.

Ali rad u radničkim organizacijama u Njemačkoj i Belgiji, već ga je prije rata doveo do zaključka, da se materijalistički principi marksizma ne mogu uskladiti sa duhovnim elementima čovjeka. Kao za mnoge i za njega je svjetski rat značio potpuni preokret, koji je još postao intenzivniji i obuhvatniji dvogodišnjim krstarenjem i pustolovnim životom u U. S. A., gdje je nakon rata boravio dvije godine. Svi ti ratni i izaratni doživljaji pokreću sve više čuvstvenog čovjeka u središte De Manovog interesa i polažu osnove za oblikovanje njegove socijalističke ideologije. Konačno (1926.) daje de Man u već spomenutom djelu obračun sa marksizmom, koji je našao odjeka duboko van krugova zainteresiranih. Bio je to događaj prvog reda kome se nije mogao oteti ni filozof Hermann grof Keyserlink: »Ja držim knjigu Henrika de Mana za najvažnije djelo o socijalnom problemu nakon Marksovog »Kapitala«. Nitko prije njega nije konačne pokretne snage ovog vremena tako oštro uočio i tako duboko razumio. Nitko prije njega nije one vječne socijalističke misli tako intenzivno zahvatio i tako uvjerljivo prikazao. Nitko se u buduće ne bi smio poduhvatiti, da govori o socijalizmu i socijalnom pokretu, koji nije izučio ovo djelo«. — Ali taj socijalizam de Mana više nije marksizam, on je, kako rekosmo, njegovo savladavanje. »Knjiga je, veli Theodor Henss, najozbiljnija analiza marksističkog mišljenja i njegovih posljedica, koja je ikad sa socijalističke strane pokušavana. To je knjiga razočaranja, rastanak s ustaljenim i put u zemlju nade, na kojem čežnju za punoćom, voljom i pravednošću prati skepsa iskustva. Završetak je »credo« lična ispovijest, koja skida sa sebe naučnu odoru. Ali nama se čini da se i u ovom odlasku i njegovoj otvorenoj motivaciji odigrao čin oslobođenja, koji svojim poštenim primjerom obilježava nutarnje stanje bezbroja ljudi.« I točno je: za de Mana pitanje marksizma više nije pitanje znanja već pitanje savjesti.

Marksizam je svoju osnovnu borbenu tezu postavio na identificiranje klasne borbe i socijalizma. Istina je, — kako to ističe de Man, — da je klasna svijest radnika, koja se osniva na spoznaji zajedničkih interesa, postala proširenijom i općenitijom tokom intenzivne marksističke propagande, ali za to se nije nimalo približio cilj besklasnog društva. Mnoge pojave što više upućuju na to, da interesna borba proletarijata nije i ne mora biti *neposredni* prelaz u novo društvo. Mi vidimo uraštavanje radnika u građansku kulturu, potiskivanje revolucionarnog principa pomoću reformizma, vezanje radnika uz državne i privredne ustanove, sve veću nacionalnu diferencijaciju radničkog pokreta i niz sličnih pojava, kojima de Man s pravom pripisuje važnu ulogu u formiranju nutarnjih kvaliteta socijalizma, oslobođena njegovog interesnog sklopa. Ali i bez toga treba konačno uvažiti, da socijalizam nije interesna, dakle materijalna, već duhovna vrednota i da su elementi socijalističkog mišljenja čuvstveno oblikovani, te kulturnog i etičkog porijekla. Nije zato badava već Gustav Landaner istakao, da socijalizam dolazi iz stoljeća i hiljadulječa, dakle iz već historijske trajnosti, koja se uzorno ponavlja u borbi za čovječnost i duhovnost. A taj proces formiranja socijalističke duhovnosti mogao je nastati, razviti se i sazrijeti samo u stvaralačkoj snazi duhovne ličnosti. Zato je i socijalizam intelektualističkog porijekla, odnosno djelo intelektualaca, obuhvaćenih teškim *moralnim* protestom, mučenih savješću i tjeranih, često eksplozivnom voljom da u haos svog vremena unesu harmoniju razumskih određenja.

U tom poslu je masa, — o čijoj se sudbini radi, bez značenja. Ona jest i ostaje tijesto, kojem kvasac ideja intelektualaca daje istom plastički oblik. — Ali paradoksi su neizbježivi: intelektualac, — ne čovjek mase!, — stvara kult gomile i lišava sam sebe svoje kreativne snage, degradira se svojevoljno na organ mase, koju on stavrno oblikuje. De Man ustaje protiv fikcije suvereniteta mase, kako se ona razvila u glavama marksističkih teoretičara, a koju je prihvatio agitacioni aparat vulgarnog marksizma. Sistematsko draškanje instikata mase bio je početak barbarizacije naše opohe i luđačko srtanje u različnost i amorfnost kolektivne neodgovornosti za svaki prepad na kulturu i moral našeg vremena. Ali i put intelektualca u periodu liberalizma imao je svoju tragičnu logiku, čije posljedice se još i danas osjećaju, makar da je on u fazi svog konačnog rasula.[2]

Uloga intelektualca u periodu liberalizma bila značajna i važna. Kao izdanak duhovne i tehničke elite on je u prosvjetnom i proizvodnom procesu liberalizma imao često odlučnu poziciju. Sociološka funkcija intelektualca u epohi liberalizma nije još prikazana, a kamo li ocjenjena. A ipak je jasno i utvrđeno, da je kapitalistički režim, — radi svog održanja i razvoja, — skupljao oko svojih ustanova sve krupnije intelekte bilo to u

[2] Mirko Kus-Nikolajev: Mostovi elite, Zagreb 1940.

akademijama ili tvornicama. A većinu tih intelektualaca primao je i apsorbirao tanki sloj kapitalista iz gomile radnog naroda i njegovih svježih snaga. On je tim intelektualcima dao važne i unosne položaje, kao i odgovarajući društveni ugled. Deplasirano je govoriti o izdajicama, izrodima »radnog naroda«. Idejni svijet liberalizma izrastao je iz zasada Francuske revolucije i zadržao parolu jednakosti, — doduše samo formalno, — u svom političkom inventaru. Kapitalistički liberalizam je stalno apsorbirao sve talentiranije ličnosti iz gomile i ostavljaje je u bespomoćnom položaju. Masa je trajno gubila svoje najbolje glave i izgleda da njemački historičar Veit Valentin[3] ima pravo kad upadno siromaštvo socijalističkih partija sviju zemalja, u pogledu značajnih ličnosti, pripisuje spomenutoj okolnosti. — Liberalizam ne poznaje nikakovih društvenih brana i zapreka i teoretski je omogućen uspon svakom pojedincu, koji se navodno uklapa u ideju i karakterni svijet liberalizma.

Prosječni masovni čovjek ostaje trajno, doživotno u kapitalističkom stroju, beznadno vezan uz sivu svakidašnjicu. Izabranicima liberalističke epohe stoji nasuprot neukrođena gomila sa svojim neobuzdanim nagonima. Za tu gomilu ne postoji kultura, logika, poštenje, moral, vjera već jedino divlji napor da sve vrednote zablati i poruši. Suton liberalizma razriješio je sve porive manje vrijednosti masovnog čovjeka,i učinio od njega opasnost za sve tekovine evropske kulture i čovječnosti. Baš radi toga što je intelektualcu bio omogućen uspon u više društvene slojeve, a često i u vodeću klasu, classe dirigeante, kako jej naziva Gaetano Mosca — ostao je obično na čelu gomile kakav polupismeni i nedoučeni arivist, koji je iz svog ličnog ressentimenta znao iskonstruirati političnu vrlinu. U masovnim akcijama je taj kulturni analfabet igrao često katastrofalnu ulogu: njegova mržnja, umno prikraćenog, našla je svoj izraz u upornoj borbi protiv svake duhovne koncepcije, a njegova beznačajnost i beznačelnost omogućila mu je, da se snađe u svakom socijalnom i političkom potresu. Dobar dio danas već historijske tragike radničkog pokreta ima se pripisati ovim poluinteligentima, a stečena iskustva će vrijediti za novu hijerarhičnu organizaciju u kojoj imaju i u ustanovama određenima izgradnji rada vršiti funkciju ekonomisti, inženjeri, pravnici, kojima je dana potrebna širina vidokruga, što je zahtijeva moderni planizam.

Kad je riječ o sociološkoj funkciji intelektualaca u novoj društvenoj organizaciji, mi ne izbjegavamo, da govorimo i o intelektokraciji, — ili logokraciji, kako ju je nazvao Leonard Nelson, — jer funkciju razuma smatra od prvenstvene važnosti u izgradnji duhovne elite današnjice. Treba jedamput biti na čistu, da novo društvo ne mogu izgraditi diletanti, kao što ne mogu upravljati bilo kojim složenijim poslom. A kad se danas sve upornije pojavljuje, što više nameće problem planske organizacije naše socijalne, ekonomske pa i političke stvarnosti, onda je jasno da taj posao može voditi samo odabrana elita stručnjaka, a i ona opet razvrstana po svojim sposobnostima na skali društvene hijerarhije.

U svojim radovima je de Man u prvom redu otklonio mehanističko-ekonomsko shvaćanje njemačkog reformizma kao i njemačkog marksističkog radikalizma. Radi toga njegovo djelo nije nastavak ili produljenje reformističke djelatnosti Eduarda Bernsteina, koji je u biti, — makar sa koliko temeljitih korektura, — zadržao marksistički ekonomizam. De Man

[3] Veit Valentin: Weltgeschichte II, Amsterdam 1939.

ispituje postanak socijalističke svijesti i otkriva motive socijalističkog djelovanja, te time znatno proširuje ispitivanje psihologije socijalističkih masa. Max Werner[4] doduše drži, da su konzekvence takvog shvaćanja de Mana bile reformističke, ali ipak priznaje da de Man nije htio akceptirati njemački reformizam, koji je potpuno utonuo u plitki socijalizam interesa. Taj reformizam je de Man što više bezobzirno kritizirao i temeljito pobijao njegovu čuvstvenu ispraznost i oportunističku plitkost, nagovještavajući njegovo rasulo, koje je konačno stvarno i nastupilo. Pod uticajem psihologizma de Man je sve sastavio u doživljaj i emociju: politiku, klasnu borbu pa i socijalnu strukturu društva. Kasnije (1933) je de Man zaokružio svoj socijalistički sistem[5] i iz njegovih postava povukao praktične zaključke u formi svog planizma, — plana rada, — koji treba da provede temeljitu, — možemo reći revolucionarnu, — izmjenu privredne i socijalne strukture društva.

Prema izvodima Fritza Alsena[6] možemo ukratko skicirati osnovne zasade de Manovog planizma. Za de Mana je današnji kapitalizam stupio u stadij regresije i dekadence; on mora svoj proizvodni volumen stalno smanjivati kako bi ga prilagodio sve manjoj kupovnoj snazi, bez obzira što taj cilj nikada ne postizava. Financijski kapital i monopolni kapitalizam su one snage, koje su proizvele privredni haos, i stalno ga reproduciraju. Na mjesto konkurencije između pojedinih producenata stupila je konkurencija između država, i ta vodi do sve većeg samoograničenja pojedinih kapitalizama, a taj proces zove de Man »replinational«. U tom stadiju kapitalističkog razvoja smanjuje se broj proletera, a povećava broj pripadnika srednjih klasa: automatski stroj stavlja na mjesto radnika na jednoj strani neuposlene, a na drugoj namještenike. Proletarizacija srednjih slojeva ne ide više, kao u prijašnjim vremenima, individualno, već pogađa srednji sloj u njegovoj cjelini, koji uslijed toga ne gubi osjećaj međusobne pripadnosti i svijest da je posebna klasa. Njegovoj objektivnoj proletarizaciji ne odgovara dakle subjektivna.

Ovi srednji slojevi nisu protivnici kapitalizma kao takvog, već su protivnici monopolnog kapitalizma i financijskog kapitala. Dok je prije malograđanstvo nastupalo protiv slobode konkurencije, današnji srednji slojevi traže ovu slobodu naprama gospodstvu monopola. Ove, za socijalnu borbu, odlučujuće srednje slojeve treba predobiti za novu socijalističku akciju. Radi toga treba borbu tako voditi, da se napada samo monopolni kapitalizam, koji je zajednički neprijatelj radnicima i srednjim slojevima. Na taj način će se predobiti za borbu većina pučanstva. Novom kapitalizmu mora odgovarati i novi socijalizam. Marx nije predvidio niti razvoj financijskog kapitala niti posebni položaj srednjih slojeva. Put prema socijalizmu je danas drugi, obzirom na činjenicu da ga radnici moraju preći zajedno sa srednjim slojevima, i obzirom na međunarodne perspektive. Obzirom na »replinational« monopolnog kapitalizma moraju se sve socijalističke mjere najprije sprovesti u nacionalnom okviru.

De Manov planizam radi toga traži strukturne reforme koje daju ovakovu sliku miješane privrede: *Nacionalni sektor* obuhvaća u prvom redu banke. Time što se financijski kapital stavlja pod javnu upravu, uvode

[4] Max Werner: Hendrik de Man, Die neue Weltbühne 1937., str. 45.
[5] Hendrik de Man: Die sozialistische Idee, Jena 1933.
[6] Fritz Alsen: Der De Man-Plan, Zeitschrift für Sozialismus, 1934., sv. 15.

se u nacionalizirani sektor ugljen, željezo, elektricitet, dijelovi čelične industrije, dakle do sada privatno-monopolizirane sfere privrede. Problemi, čije riješenje moderni kapitalizam nije mogao sprovesti, bit će svladani kreditnom politikom koju će voditi država. Država kao predstavnik javnog blagostanja vodit će kontrolu nad čitavim prometom kapitala. Nacionalizaciju treba sprovesti, da se po mogućnosti ne dira u pravo vlasništva. Samo u koliko je potrebno nabavlja, u tu svrhu osnovani, državni kreditni zavod kupnjom dionica, emisijom novih dionica i sl. udjele tako, da je odšteta uvijek osigurana.

Naprama nacionaliziranom sektoru stoji *privatni sektor,* koji je nešto složeniji. Ukoliko se radi o nemonopoliziranim poduzećima, koja u velikom opsegu uposluju tudu radnu snagu (na pr. robni magazini, transportna poduzeća i sl.) treba da ostane slobodna konkurencija, oslobođena okova monopolnog kapitalizma; ukoliko se radi o radnom vlasništvu (mali seljak, obrtnik i sl.) treba to vlasništvo štititi i unapređivati. Privatni sektor ni u slučaju ne potpada pod upliv države. Na taj način bit će konstituirana planska privreda, koja će sa kreditnim sredstvima, koja će joj stajati na raspolaganje u petgodišnjem planu, u tolikoj mjeri ojačati kupovnu snagu masa, da će na svršetku tih pet godina njen opseg biti povećan za sto procenata. U taj plan naravno ulaze i reorganizacija minimalnih nadnica, skraćivanja radnog vremena, javnih radova i sl.[7])

Koji sociološki oblikovani odnosi mogu osigurati provađanje planizma? Planizam je djelo volje ljudske; voljni akt, koji nastupa izvan i iznad historijske uslovljenosti dijalektičnog materijalizma. Time što je de Man duhovnost postavio kao bitnost socijalizma, za njega su normalno i nosioci duhovnosti jedini predstavnici socijalizma i socijalne volje. Tako posredno dolazi i de Man do isticanja elite kao stupa planskog socijalizma. I stvarno se planizam ne može ni zamisliti, a kamo li sprovesti, bez voljne suradnje duhovne i tehničke elite. Otuda i veliko značenje, koje de Man daje intelektualcima u novom demarksiziranom socijalizmu.[8] Konzekventno ovom svom gledanju ističe de Man: »Ja vjerujem kao i prije, da sve nužnijoj obnovi duhovnih pogona socijalističkog pokreta nema gore zapreke od marksističke partijske crkve.« Svoju historijsku misiju izvršio je marksizam u periodu liberalizma. Danas su njegove metode jednako tako zastarjele kao i njegove socijalne doktrine. Radi toga je i planizam, koji je nastao u novim odnosima izazvanim slomom liberalizma, upućen na druge faktore nego li liberalistički privredni svijet, koji je u mehanizaciji vidio zadnju i isključivu vrijednotu. Nasuprot liberalističko-marksističkog socijalnog mehanizma stoji planistički voluntarizam, koji u voljnom naporu socijalne elite vidi zagarantiranu pobjedu stvaralačkog duha nad inercijom materije i mase.

Stvaralačka snaga planizma leži u prvom redu u njegovom aktivitetu i u konstantnom nastojanju da svojim akcijama neprestano proširuje svoj privredni, društveni i politički djelokrug.[9] Uklapanje sredjih slojeva kao

[7] Le plan du travail. Compte rendu stenographique du XXXVIIIe congres du P. O. B. Bruxelles 1934.

[8] Hendrik de Man: Die Intellektuellen und der Sozialismus, Jena 1926. Massen und Führer, Postdam 1932.

[9] Hendrik de Man: Pour un Plan d action, Paris 1934. P. H. Szaak. — H. de Man: Pour en socialisme nouveau, Bruxelles. — Buset: L'action pour le plan. Bruxelles 1934.

konstruktivnih čimbenika u plan rada van sumnje je jedan od najaktivističkijih i najrevolucionarnijih elemenata planizma. Ne dirajući u njihovu privrednu i socijalnu samostalnost planizam im određuje funkciju u izgradivanju nove stvarnosti, koja se diže na razvalinama liberalizma. U svojim prvim određenjima političkih smjernica planizma nastojao je još de Man, da i za plansku organizaciju zadrži demokratske oblike, makar i temeljito neformirane. Međutim danas je jasno, da se oblici demokratske vladavine ne mogu dovesti u sklad sa planskom organizacijom rada i društva. Plan rada[10] se može ostvariti samo hijerarhičnim sistemom rada u koji se uklapaju svi pozitivni faktori rada. Mehanika planizma je previše precizna, a da bi mogla biti izvrgnuta samovolji demokratskih režima, pa i onda kada bi radikalna reforma uklonila sve već gore negativne osebine. Uvijek bi ostalo još previše mogućnosti, da se vještim manevrima političkog podzemlja ugroze, ili barem stalno ugrožavaju, osnove novog reda. Vezivanje svih radnih elemenata jednog naroda u strogo formiranim i utvrđenim odnosima, pod vodstvom spreme i stručne elite omogućuje na jedini način provođenje novog planskog režima bez obzira da li se rad odvija na bilo kojem sektoru privrednog režima. U tom novom režimu dolazi do izraza intelektualac kao najvažniji suradnik u planu rada.

Još prije nego je izgradio svoj planizam de Man je naročito pažnju posvetio ulozi intelektualca u radničkom pokretu, pa je, ispravno ocjenjujući njegovu važnost, znao da mu odredi mjesto i u novoj socijalnoj formaciji. Na mjesto nekritičkog, maglovitog i često namještenog kulta gomile on postavlja ispravnu ocjenu ličnosti kao stvaralačke vrednote. Marksizam je operirao sa masama kao kvalitetama, planizam poznaje samo kvalitet reda, u kome uz ličnu odgovornost svaki pojedinac zaprema mjesto koje mu je određeno po sposobnosti i spremnosti. U tom određenju dolazi do punog izražaja sociološka funkcija planizma.

Treba napomenuti, da de Manov planizam nije ni zadnja ni zaključna riječ u pitanjima nove planističke organizacije, ali je svakako po svojim privrednim određenjima, psihološkoj analizi i sociološkim zasadama interesantan pokušaj, da se, u okviru novog, duhovno određenog, socijalizma, odrede smjernice za obnovu društva. A onda de Man još uvijek usavršava svoj planizam, nastojeći da ga što svrsishodnije uklopi u sistem nove Europe, pa će sigurno još o njemu biti više riječi nego li što je bilo na ovim stranicama.

Xenos.

[10] Hendrik de Man: Le plan du travail, Bruxelles. — Razni sistemi planske privrede izloženi su u zborniku: Planwirtschaft und Arbeitspläne, Die internationale Gewerkschaftsbewegung 1935., sv. 1—4.

Curt Hotzel:

RAD KAO DRŽAVNA IDEJA

Po shvaćanju Paula de Lagarde — čovjeka, koji je njemačkom narodu vjerno slao opomene — Bismarkovoj državi nedostajao je vidljivi i za sve obvezni njemački ideal, koji bi čitav narod ujedinio i stvorio iz njega naciju. Lagarde je državotvornu snagu Nijemaca u pravom smislu činio ovisnom o postojanju spomenutog ideala.

»Domovina pripada nizu etičkih snaga i zato se njeni odnosi ne mogu rješavati sa vlastitog stola, već samo putem etičkog patosa sve njezine djece. Njemačka čini ukupnost svih onih, koji — njemački govore, njemački osjećaju, njemački misle i njemački hoće.«

Etička snaga domovine probila se kroz veliko čistilište rata i revolucije i postigla u nacionalnom socijalizmu oblik i ideal. A time je bio ispunjen i Fichteov zahtjev, da treba osnovati njemačku državu, »koja će imati pravo ukupni višak svih snaga svojih gradjana upotrebiti bez iznimke za svoje svrhe.« Što znači ispunjenje Fichteovih i Lagardeovih zahtjeva u odnosu na »Državotvornu« snagu ideala, koji ujedinjuju sve Nijemce? — Od čega je polazilo odredjivanje države po njemačkom idealizmu?

Revolucionarni val, koji je prolazio Europom oko godine 1800., osnivao se na novom etosu, koji je dolazio iz radnih slojeva. Raspadanje feudalne kulture omogućilo je tim radnim staležima, da se pojave kao stvarni nosioci države. Da nije ova ideja stigla do glava i ruku francuskih prosvjetitelja i njihovih okrvavljenih učenika, donijela bi i u ono vrijeme blagoslov. Ovako je iz zloupotrebljene spoznaje o ćudorednoj snazi rada nastala lakrdija, koja je u stoljeću kapitalizma ostvarila upravo suprotnost onoga, što su oduševljeno tražili u Njemačkoj Kant, a poslije njega Fichte.

Patos kategoričkog imperativa: svaki neka postupa tako, kako bi njegovo djelovanje postalo mjerilom za opće djelovanje — znači, da svaki treba neograničeno odredjivati svoje ćudoredno držanje prema »općoj koristi«. To je etička ideja, koja ima svoju osnovu u staronjemačkom držanju radnih staleža, u ćudoredno vezanom životu srednjevjekovnog čovjeka, koji još nisu kapitalistički mislili, koji još nisu skupljali novac u bogatstvo, već ga uvijek smatrali sredstvom razmjene — jer još uvijek nije imao ukočenu novčarsku vrijednost kasnijeg novca. Već tada, u vremenu gotike, značio je rad odlikujuću oznaku Nijemaca; dobar rad je bio stvar časti za svakoga. Preziralo se ljude bez stalnog boravišta, jer nisu imali mjesto časnog rada.

Postavljanje načela kategoričkog imperativa o zahtjevu za dužnosnim ispunjavanjem zadatka pojedinaca u zajednici preneslo je XIX. stoljeće samo na državno-vojničko područje; liberalizam je puštao gradjaninu slobodne ruke na području tako zvane »utakmice«. Država je vidila svoje granice ondje, gdje je ta utakmica počinjala. To je značilo napuštanje etičkog zahtjeva pred bezobzirnim stremljenjem dobitku, kao što je to svaki pojedinac upravo razumijevao. Rad je bio samo sredstvo svrsi, naime svrsi sticanja i zgrtanja novca. Rad je postao ponižen, njegova čast uništena. Tako je nužno moralo doći do suprotstavljenog pokreta, koji je tada vodio razrednoj (klasnoj) borbi. To je

značilo slom njemačkog idealizma; upravo onog načina mišljenja, koje je proizvelo kategorički imperativ. Njemački narod glavinjao je tada u buri vremena i izgubio sam sebe. Njegovi široki slojevi, koji su vršili težak rad, bili su zahvaćeni marksizmom i povedeni u zabludu. Državni stroj sa ostatkom idealizma u nesebično djelujućem činovničtvu odjelio se od živog narodnog tijela i došao je u stanje ukočenosti.

Slom iz 1918. postao je tako logičnom posljedicom ovakvog duhovnog razvoja. Više nije postojao — da se poslužimo Lagardeovim riječima — nikakav općenito obvezni ideal.

Ali u njemačkom radnom čovjeku ostala je čežnja za ćudorednim opravdanjem rada, kao njegovog životnog sadržaja. Stoljeće tehnike i množenja pučanstva potpuno je opravdalo ideju Kanta i Fichtea, da — naime — ovaj život može urediti samo ćudorednost, kod koje stoji zajednička korist pred posebničkom. Ali ova se ideja izgubila, bila je utonula u bezobzirnom materijalističkom stremljenju za dobitkom, koji se očitovao u takozvanoj borbenoj utakmici svih proti sviju. No sada se je uvijek mjerilo pomicalo: teoretski materijalizam je učio, da se radi samo o razdiobi dobitka i time je stavio u središte mišljenje pohlepu, a ne rad kao ćudoredjem oblikovanu snagu; glad i takozvana ljubav vladali su po Marxu svijetom. Po njemu nije ćudoredna svijest oblikovala svijet i ljude, već je tvarni svijet oblikovao svijest. Time su odnosi bili postavljeni upravo na glavu; sadržajem ćudorednog života nije bio prikazan rad kao izraz ćudoredne svijesti, već baš ono nećudoredno stremljenje za dobitkom, i tako je marksistički socijalizam postao preokrenutim materijalističkim kapitalizmom. Čežnje stvaralačkog Nijemca za davanjem časti radu i za ćudorednim opravdanjem života, koji se sadržavao u teškom radu, bila je razočarana.

Sada je tako rasudjivanje ubiralo svoj plod; država weimarske republike postala je korupcionističkom plantažom, gdje je preziranje poštenog rada postalo sustavom. Posebničko preziranje rada i radnika postalo je već kod Marxa i Engelsa poslovičnim, ali to je — naravno — ostalo skrivenim nesretnim žrtvama i zavedenicima njihovih krivih nauka. Tako je njemačka država podlegla materijalističkom mišljenju.

Gdje je dakle — moglo nastati stvarno revolucionarno mišljenje, da bi se mogla oblikovati istinska njemačka država — treće carstvo? — Samo tamo, gdje se još mogla ispuniti čežnja za ćudorednim opravdanjem rada. Jer stvaralački staleži bili su već medjutim progledali prevaru sustava iz mjeseca studenog 1918. i njegovog marksizma. Oni su hovog dnevnog rada. Sada je — dakle — nastalo vrijeme, rad kao časnu i državotvornu snagu, kao ideal stvarno ujedinjene nacije, uvesti u njegova prava. To je provela revolucija nacionalnog socijalizma. U Njemačkoj je čestiti čovjek rada bio spreman pristupiti stvaranju svoje države, samo ako mu se to omogući. To je učinio ADOLF HITLER. Još u vremenu rata pisao je Ernst Krieck: »Čim starijim se ukazuje svojim susjedima jedan novi, stegom oblikovani narodni tip, tim je čvršća njegova struktura, tim više počiva u njemu ostvarenje budućnosti.« I tako je sada, u poslijeratnom vremenu, kroz strahovitu stegu nužde, nastupio očvršćen njemački narodni tip, da izvrši rad za ideju svoje države.

Milijunima narodnih drugova bio je medjutim uskraćen blagoslov rada. Jedan nesposoban i korumpiran sloj korisnika u upravi republike

iz mjeseca studenoga proigrao im je mogućnost rada. Sada su tek mnogi upoznali, kakav blagoslov predstavlja rad. Tek sada, kada više nisu imali, počeli su cijeniti po marksizmu klevetani rad. U njemu je bilo nešto višega od »rabote« i »izrabljivanja« u njemu je bio sadržaj života i oblikovna moć, a to im je sada nedostajalo. I tako je mogao nacionalni socijalizam tamo otpočeti, gdje je trebalo iznova stvoriti ovaj blagslov. No to je značilo, pokazati snagama koje su proisticale iz nagomilanog novca, granice njihovog koristoljublja, te ih dovesti u stegu. Dobitak se više nije smatrao vrhovnim ciljem, već stvaranje mogućnosti rada i opća dobrobit. Snage koje su išle preko toga, bile su u krutim postrojbama stavljene državi na raspolaganje. Tako je lagano nastala d r ž a v a r a d a, koja je iz sebe same, stvorila nov položaj svojih službenika, činovnika; činovnik više nije bio sa strane djelujući izvršitelj birokratizma, već službenik države, u kojoj je svaki stvaralac stekao stvaralački udio. Tada su se punomoći stopile, u r e d i s u p o s t a l i s l u ž b o m n a r o d u, a narod je upoznao svoju vlastitu funkciju u državi. Tek sada stupaju bojnice rada — ali ne u prazne besmislene razredne borbe, već u smislu zajedničke ljubavi vlastitoj naciji, putem povezanosti istim idealom. To je nacionalni socijalizam, to je socijalizam rada u državi, koja obuhvaća sve bez razlike, koja uredjuje rad i pazi na njegovu čast.

Rad kao državna ideja; to je ideja 20. stoljeća, to je prevladavanje posebničkog egoizma u koji je zapalo gradjanstvo i njegovo stoljeće. Njemačka je prije stotinu godina stvorila ideju filozofskog idealizma; tek sada je kao država došla u mogućnost njegovog djelotvorenja. U tome je odlučno skretanje naše povijesti, u tome je nastup novog vremena.

Donosimo ovaj članak Curt Hotzela, kako bi na taj način pripomogli upoznavanju onih ideja na kojima je izgradjena nacionalno-socijalistička Njemačka. Ovo upoznavanje je tim potrebnije, što u prošlosti nismo bili u mogućnosti, da iz prvog izvora crpimo ova vanredno korisna saznanja iz borbe na stvaranju novog reda.

Gentile:

FILOZOFIJA FAŠIZMA

Svako političko gledanje — u koliko uistinu zaslužuje takvo ime — jest filozofsko, jer ne može svoj objekt t. j. politički život u općem i slijedom toga politički život odredjenog naroda u odredjenom vremenu, apstrahirati od ostalih oblika ljudske stvarnosti, koji su u pravilu odjeljeni od politike, kao ni od univerzalne povjesne ili prirodne stvarnosti. Ovo zato, jer je čovjek, ako ga se ne posmatra apstraktno, sa svim svojim djelatnostima usko vezan na ukupnu stvarnost, te ga se može razumiti i voditi samo u odnosu na tu stvarnost. Politika ne predstavlja jedan posebni oblik ljudskog života, već ga zahvaća svega, poput etike, sa kojom se u izvjesnom pogledu istovjetuje.

Fašizam je živo svjestan ove istine; i radi toga naglašuje etički značaj svoga gledanja. Usprkos polemikama proti filozofije, u koju zapadaju mnogi fašistički pisci, daje svojim tezama filozofski smisao i jedan općeniti odnošaj, jer su u pitanju načela, koja dotiču — bilo teorijski bilo praktično — ne samo politiku stricto sensu, već i gospodarstvo, pravo, znanost, umjetnost, dapače vjeru: ukratko, svaku ljudsku djelatnost.

Nepovjerenje i nesklonost mnogih fašista prema filozofiji predstavljaju sami po sebi znakove i očitovanje značaja, koji predstavlja vlastitost fašističkog gledanja. Oni predstavljaju, kao i u mnogim sličnim slučajevima, polemiku jedne filozofije proti drugoj. Fašizam — u stvari — polemizira sa apstraktnim i intelektualističkim filozofijama (može se reći, da zabacivanje intelektualizma predstavlja zajedničko nastojanje čitave fašističke književnosti), što znači: sa filozofijama, koje žele život razjasniti time, što se stavljaju izvan života. Nasuprot tome fašista shvaća, sa iznimkom nekih marksističkih i sorelovskih nagnuća (jer mnogi fašisti, pa i sam Duce dobili su svoju prvu intelektualnu naobrazbu u školi Sorela i Marxa) i sa iznimkom uticaja istovremenih talijanskih idealističkih doktrina, iz čije je sredine na isti način izrastao fašistički način mišljenja, filozofiju kao filozofiju prakse. Njegova filozofija nije — dakle — u mišljenju, već djelovanju; ona se ne izriče u formulama, već se objavljuje i afirmira u djelima; i kada se fašista služi formulama, on im tada daje jednaku vrijednost kao i djelima, ukoliko one, jer nisu prazne riječi, sazrijevaju u praktičnom djelovanju.

Od ovakvog osnovnog značaja fašističke filozofije proizlaze odlike onoga, što se naziva fašističkim s t i l o m. S t i l književnog izražaja i stil praktičnog djelovanja, inspiriran pojmom štedljivosti i strogosti, koji želi — kako — u riječi, tako i u djelu — potisnuti svaki elemenat suvišnoga, jer teži za tim, da putem ljudske djelatnosti, postigne najviše moguće djelo u odnosu na više ciljeve, prema kojima mora biti ravnana ova djelatnost.

Time je definiran oblik fašističkog gledanja, sa točno odredjenim sadržajem, koji se kreće oko pojma države, središta čitavog misaonog sustava. Fašističku državu običava se definirati negativnim izrazima; prije se kaže ono, što nije, nego ono, što jeste. Ali — tome je uzrok u potpuno jasnim polemičkim razlozima, jer je ova država nastala kao suprotnost i socijalističkom i liberalnom shvaćanju; i iz te suprotnosti

proizlaze motivi energije, kojima se je afirmirala. S druge strane — razumije se samo po sebi, da je u osnovi antisocijalističke i antiliberalne borbe stajalo i nešto pozitivnoga; to je bilo etičko shvaćajne države kao samosvojne osobnosti, koja ima vlastitu vrijednost i vlastite ciljeve, te si podredjuje svako posebno postojanje i svaki posebnički interes, ne time što ih potiskuje, već što ih priznaje kao ostvarenje osobnosti države same, kao svijest i volju.

To je antiindividualističko shvaćanje, u koliko zastupa duhovnu i zato univerzalnu stvarnost; koja nije posljedica, već idealno načelo; ćudorednom vrijednošću ispunjen praizvor konkretnog života individua. Od ovakovog pojma logično proizlazi i autoritarni državni oblik; ali ovdje se radi o jednom autoritarizmu, kakav sadrži nijekanje političke slobode samo za onoga, koji može shvaćati ideje tek u njihovom abstraktnom razlikovanju; jer fašistički autoritarizam doduše niječe vanzakonsku slobodu, koja uopće nije sloboda (ako je točno, da se sloboda može posvjedočiti samo kroz državu) i koja radi toga nije nikada postojala; no on traži i priznaje ono, što su fašistički pisci često nazivali slobodom države (ne pojedinca); ili slobodom države, koja svoje postojanje ostvaruje u najboljem dijelu svijesti i volje gradjana. Stvarno postojanje, koje ne znači: biti ili ne biti, i slijedom toga zakona bez čvrstine i sigurnosti, izručena bespomoćnosti i sumnjama volje pojedinaca, već nepokolebivo ravnanje jedne više gospodujuće volje.

Ova autoritarna država ne podnosi anarhičkog liberalizma individualiste, koji ne uvidja apriornost i imanentnu potrebu države; ali ona je liberalnija od same liberalne države. Ona ima namjeru, poslije organiziranja i pravnog priznanja posloprimačkih i poslodavačkih sindikata, prilagoditi vlastitu strukturu ovima sindikatima, koji su ujedinjeni i spojeni vezama nacionalnih korporacija, i približava se sustavu političkog zastupanja, koji će se usko osloniti na sindikalnu strukturu, što znači na neposredno konkretne uvjete svojeg pučanstva gdje leži korijenje narodne svijesti. Radi se o očitom usavršenju predstavničkog sustava, o kojem nije liberalna država nikada sanjala. Ali nacionalna volja fašizma ne dovodi svoju vrijednost od činjenice već od ideje, koja oživljava i objašnjava povijest naroda u prošlosti i budućnosti. Idealna nacija u svijesti svojeg bića, kao što se utjelovljuje i otkriva u malo ličnosti ili u jednoj jedinoj, stvarnija je od stvarne nacije, koja može izvjesno vrijeme postojati u ukupnosti njezine neznajuće i nesvjesne gomile.

Zato je fašizam idealistički; on se poziva na vjeru; on uzdiže duhovne vrijednosti (obitelj, domovinu, kulturu, duhovnost) nad svaku slučajnu vrijednost. On propovijeda moral žrtve i ratne službe, prema kojem mora biti pojedinac uvijek spreman izvrgnuti se i smrti za onu stvarnost, koja stoji nad njim. Time je fašizam putem svoje vlastite logike doveden do toga, da unaprijedjuje ponovno probudjenje vjerske svijesti Talijana; on posvećuje najživlju brigu odgoju mladeži u školama i predvojničkim ustanovama, koje osniva i sredjuje u takav sustav, koji se proteže od godina najranije mladosti pa do vremena vojničke službe.

Giovanni Gentile poznat je kao ideolog talijanskog fašizma. U ovom broju našeg časopisa donosimo jedan njegov članak želeći na taj način

pridonijeti upoznavanju ideja i razvoja fašističke doktrine. Kod toga nas je rukovodila misao, da pružimo hrvatskoj javnosti idejni presjek kroz fašističku doktrinu i zato smo izabrali ovaj članak, koji je objavljen još godine 1928. jer je u istom na precizan način prikazano ono, što je kod fašizma najpotrebnije upoznati. Razvoj fašističkih ustanova pošao je od tog vremena daljim putem, ali uvijek u okviru osnovnih misli, koje su tako dobro ocrtane u članku Gentilea.

Dr. Ing. Ernest Marks:

ASPEKTI NOVIJE SOCIOLOGIJE

(Nastavak)

I. Spornost problema

Jedan od izrazitih predstavnika te škole Adolf Bastian drži, da često »die Prozesse des Werdens aus ursprünglichen Causalitäten sich erkennen lassen« i da se prve socijalne zakonitosti t. j. »die elementare Gesetzlichkeit«, nalazi u »Vorstadien der Völkergedanken«.[36]). Svaki je narod osnove svoje kulture sam izgradio, kada su za to nastali povoljni uvjeti. Svaki je narod, dakle, prema vlastitoj snazi stvorio svoj kulturni sustav. Tome se suprotstavlja teorija Friedricha Ratzela, prema kojoj se težište socijalnih problema sastoji u tome, što Ratzela, prema kojoj se težište socijalnih problema sastoji u tome, što drugi. Narodi imitiraju i primaju u duljim ili kraćim vremenskim razmacima tuđe kulturne tekovine kao svoje. Drugi učenjaci kao Frobenius, Koppers, Gräbner, Foy, Schmidt, — pripadnici t. zv. kulturnopovijesne škole misle, da se formiranje društva i kulture mora posmatrati u vezi sa mnoštvom kulturnih elemenata a u okviru cijelih kulturnih krugova, »Kulturkreise«.

U ovu školu spada djelomice i Alfred Vierkandt, inače jedan od najsjajnijih predstavnika »formalne sociologije«, i to sa svojim značajnim djelima »Natur- und Kulturvölker«[38]) i »Stetigkeit im Kulturwandel«[39]) ali se te etnološke ideje nalaze i u kasnijim djelima, na pr. u »Gesellschaftslehre, Hauptprobleme der philosophischen Sociologie«, pogotovo pri prikazivanju pojedinih »Formen der Gemeinschaft.«[40])

Slične pojmove o društvu ima i antropološki smjer, koji je započeo značajnim radovima Lapouge-a u Francuskoj i O. Amonna u Njemačkoj. Georges Vacher de Lapouge postavlja u svojim djelima dvije vrste razvoja: kolektivni i selekcioni. Sama selekcija, prirodni odabir, može biti političke, vjerske, moralne, pravne i gospodarske naravi. Odabir se vrši i urbanskom diferencijacijom, t. j. prelazom sposobnijih individua iz sela u grad. Važno je njegovo shvaćanje o apsolutnom prvenstvu arijske

[36] Adolf Bastian, Allgemeine Grundzüge der Ethnologie, Berlin 184, str. 81.
[37] Možemo istaći, da Bastian svoju ethnologiju naziva »ethnische Sociologie«, ibid., str. IX.
[38] Berlin, 1896.
[39] Leipzig, 1908.
[40] Stuttgart, 1923., str. 295 sq.
[41] Georges Vacher de Lapouge, Les sélections sociales, Paris, 1896., str. 207 sq.

rase, koja svuda, kamo dođe, preuzima vlast i inicijativu. Najopasniji konkurent joj je svakako židovska rasa, koja međutim — radi pomanjkanja ratničkog elementa u sebi i potrebne organizacijske sposobnosti — mora prije ili kasnije podleći. Otto A m o n n[42]) operira sa antropološkim razlozima, ali ipak uzima intelektualne kvalitete i karakter kao glavne osnove borbe za opstanak. Ta je borba uzrok i pokretač udruživanja odnosno razdvajanja. Same intelektualne kvalitete manifestiraju se kao nagon za promatranjem. U društvu pobjeđuje ona »klasa«, koja posjeduje jače intelektualne i etičke osobine, dakle prvenstveno duhovno, a zatim (u podređenom smislu!) i ekonomsko i čisto fizičko. Za samu sociologiju drži, da je antropologija osnovica sociologije, jer se nijedan zakon ne da protumačiti, ako prethodno nismo proučili razvoj čovjeka i njegovog djelovanja (antropološki), što konačno sačinjava počelo svakog društva.[43]) Slična naziranja ali sa jakim etičkim i uopće duhovnim crtama — insinuacijama — možemo zapaziti i kod F o l k m a r a[44]) i L e B o n - a.[45])

Promotrimo li naučavanja geografske škole, moći ćemo također ustanoviti jako pointiranje duhovnih vrijednosti pri oblikovanju društva u datom prostornom smještaju. Početak takvog s o c i o g e o g r a f s k o g smjera nalazimo kod Francuza De Tourville-a[46]) i D e s m o l i n s a[47]) Zasluga ovog posljednjeg je u tome, što je ukazao na važnost puteva, zapravo geografskih predjela, kroz koje prolaze narodi pri svom sekularnom kretanju. Ovi putevi imali su — prema njegovom mišljenju najodlučniji upliv na izgradnju društvenih oblika kod zajednica, koje su tim putevima prolazile.

Međutim je tek Nijemac Friedrich R a t z e l izgradio sustav, u kojemu je upozorio na ovisnost društva, a posebno države, od tla i od prostora, u kojem se ovo nalazi i kreće. On kaže: »Ob der Mensch als einzelner oder als Gruppe betrachtet wird: Familie, Stamm, Staat, immer ist ein Stück Bodens mit ihm und mit dieser Gruppe zu betrachten«.[48]) Pri tome su dvije glavne veze, koje vežu tlo (prostor) i društvo: stanovanje i prehrana.[49]) U jednom članku »Die Menschheit als Lebenserscheinung der Erde« ističe on doslovce: Sowie die Menschheit vor uns steht, ist sie also das Erzeugnis. Ihrer eigenen Geschichte und zugleich der Geschichte der Erde«.[50]) Usprkos te vezanosti ljudskog društva u dati prostor, uz tlo i ostale prirodne uslove, Ratzel ističe d u h o v n e snage kao one, koje pokreću sav društveni život u životnim granicama jednog prostora. »Religiöse und nationale Motive, geschichtliche Errinnerungen, und nicht zum wenigsten der mächtige Wille eines Einzelnen wirken staatenbildend«.[51]) Tlo i prostor su samo osnova, na kojoj se društvo razvija; oni predstavljaju zapreke i granice razvoja, pa i objekt borbe[52], ali »subjekti« te dinamike nalaze se svakako u duhovnim kategorijama.

Ovisnost društva o geografskim elementima posebno se ističe u vezi sa gospodarskim uslovima života. Pogotovo amerikanski sociolozi i narodni ekonomi kane — dakako u pretjeranom omjeru — dokazati uvjetovanost društvenog razvoja o žitaricama, o klimi, i kišama i sl.[53] Posebno važna su neka t. zv. konjunkturalna izučavanja, koja mnoge društvene pojave dovode u vezu sa geograskim sezonskim pojavama.[54]

Vrijednost geografske škole u tome, što je upozorila na geografske uslove razmještaja ludskog društva, na geografske odnose u vezi sa načinima ljudskog stanovanja i prometa, na geografsku uvjetovanost rasa, ekonomskog načina života, na radnu sposobnost[55] i sl. Za nas je ovdje važno, da sva ta shvaćanja polaze sa mnoštva »pojedinaca«, koje izvjestan »subjekt dinamike« pod datim geografskim uvjetim dovodi u medjusobnu trajnu vezu formirajući tako zajednice i društvo.

Slično kao i u do sada navedenim školama, možemo i u povjesnokomparativnim društvenim teorijama zapaziti antiteze izmedju pripostog materijalističkog tumačenja i jačih, značajnih, studija o duhovnim snagama, koje pokreću društvom. Tako Ferdinand T ö n n i e s odredjuje pojam »Gesellschaft« (s navodnim znacima!) u jednom od svojih dijela ovako: »..... eine vermögende oder durch Vermögen herrschende Klasse, als eine Gesamtheit, die sich über ein grosses Terriotorium ersterckt, und den Staat »als Träger ihres kollektiven Willens gleichsam aus sich heraussetzt«. Ispod te »Gesellschaft« koja se dijeli na stari aristokratski i crkveni »Herrenstand« i na suvremene »kapitaliste«, stoji mnoštvo, »das eigentliche Volk« koji na selu i u tvornici stvara materijalna dobra i koje se divi, obožava ... pai mrzi one nad njima.[56] Ova klasna naziranja, poput onih K. Marxa, F. Engelsa, E. Bernsteina, F. Hugo-a, K. Kautskog, L. Lasalla i sl. ne mogu se niti usporediti s njegovim značajnim idejama o »zajednici« i o društvu kao takvom. F. Tönnies istražuje odnose između individua i društva i postavlja slijedeći princip: Ili je pojedinac pred mnoštvom (»Vielheit«) te je udruživanje ljudi u s l o v postanka mnoštva, ili pak mnoštvo postoji prije pojedinca, te ovaj tek proizlazi kao »r e z u l t a t« »mnoštva«. Odgovarajući na tako postavljeni problem, Tönnies ističe, da postoji i jedno i drugo ali pri tome razlikuje zajednicu od društva. Socijalna volja (Sozialwille) ili socijalno tijelo (der soziale Körper) je cjelina, a njeni dijelovi su ra-

[42] Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen, drugo izdanje, Jena 1896. i

[43] Karakterističan je njegov naziv »anthroposociologie« na pr. u članku »Histoire d'une idée. L'anthroposociologie« u Revue internationale de sociologie, IV. 1898., str. 145.

[44] Folkmar, Leçons d' anthropologie philosophiques, Paris 1900.

[45] Le Bon. Lois psychologiques de l'evolution des peuples, (3e éd.). 1898.

[46] Vidi njegovo djelo »L'origine des grands peuples actuels, Paris 1907.

[47] Demolins, Les grandes routes des peuples. Comment la route crée le type social. (Les routes de l'antiquité. Les routes du monde moderne.)

[48] Friedrich Ratzel, Anthropogeographie, I. Teil, Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte. 3. Auflage. Stuttgart, 1909., str. 42.

[49] ibid., str. 43—48.

[50] Weltgeschichte, Leipzig-Wien, 1899., str. 63.

[51] Friedrich Ratzel, Politische Geographie, München u. Leipzig, 1897., str. 13.

[52] Ratzel smatra, da je borba za prostor cilj i motor s v i h političkih djelatnosti.

[53] Ovamo spadaju svakako naziranja H. S. Jevonsa (The causes of Unemployment), W. N. Shay-a (An Apparent Periodicity in the Yield of Wheat), H. H. Clayton-a (The Influence of Rainfall on Commerce and Politics) i Brücknera (Der Einfluss der Klimaschwankungen auf die Ernteerträge und Getreidepreise in Europa).

[54] Ovdje se mogu istaći nazori W. H. Beveridge-a o periodicitetu cijena pšenice (Wheater and Harvest Gycles), H. L. Moore-a o vodenim talozima i o žetvenim prinosima (Economic Cycles, Their Law and Cause. Generating Economic Cycles) te E. Huntingtona o »poslovnim periodama« (World Power and Evolution).

[55] vidi napomene kod Max Weber. Zur Psychophyzig der industriellen Arbeit (Archiv für Sozialwissenschaften, B. 28).

[56] Ferdinand Tönnies: Die Entwicklung der sozialen Frage, Leipzig 1907., str. 959.

zumni individui. Ova cjelina je pred individuom, ako je u njoj sadržan »Wesenwille«, t. j. ako je cjelina proizvod nesvjesne »volje« same naravi (krvi i sl.). Ovakve naravne cjeline zove Tönnies »zajednice« (»Gemeinschaften als... reale und organische Leben«) dok cjeline, udruge, koje nastaju svijesnom voljom pojedinaca, uz »Kürwille, Willkür« predstavljaju »ideale und machanische Bildung« te ih on naziva društvom (»Gesellschaft«). »Wesenwille« stvara u razvoju raznolike zajednice (kućišta, sela, gradove...), a »Willkür kao posljedica razuma i razumnosti, stvara društvene oblike, društva, pa konačno i državu, koja — prema njemu — nije »protiv« društva, te nije ništa drugo nego najrazvijeniji oblik društva. (Pojmovi države i društva su tako dugo identični, dok društveni odnosi ostaju još u granicama jednakog osobnog saobraćaja.) Povijesni se razvoj sastoji upravo u tome, što ojačanjem »razumnosti« ojačava i svijesna volja, koja dovodi sve korisnije i bolje društvene oblike. Glavni motiv i cilj ovakvih društava je — prema Tönniesu — ekonomske naravi: što lakše i bolje pribavljanje dobara. Ovamo spada dakako i Tönnies-ova ideja o »društvu«, koje upotrebljava sve ostale ljude (masu, »Volk«) u svrhu provođenja svog gospodarskog sustava. Sredstvo, kojim se onda ta klasa služi je država, ali ne ona prava, kako je mi danas shvaćamo, nego klasna (»buržujska«) država, marksističkog shvaćanja.[57]

Kada smo se dotakli ideja povijesne škole, moramo spomenuti i marksistička shvaćanja o društvu, koja se odvajaju od čistog komparativno-historijskog shvaćanja u toliko, što su u svojoj jednostranosti uzeli samo »odnose proizvodnje« kao »ekonomsku strukturu društva, kao stvarnu osnovicu na kojoj se podiže pravna i politička superstruktura i kojoj odgovaraju određeni oblici društvene svesti«[58] i što su društveni razvoj shvatiti kao niz kauzalno-teleološko, čak i deterministički, povezanih događaja.[59] Ako ovim načelima nauke Karla Marxa dodamo još njegovo shvaćanje o klasnoj borbi, onda nam je poznato cijelokupno njegovo sociološko naziranje. U njegovom naučavanju o stalnosti klasnih borbi je i povijesni karakter njegove nauke.[60] Na netočnost njegovih »ekonomskih« zakona, koliko se to tiče sociologije, ukazali su već Espinas, Durkheim, Stammler, Thurnwald i mnogi drugi, a pogotovo Max Weber,[61] dok se njegov povijesni determinizam kao i nužnost socijalističkog »carstva slobode« ve ćlogički ne dadu uskladiti s načelom slobodne volje.

Isto tako vidimo, da Friedrich Engels svaku državu, svako pleme (»gens«!), obitelj i sl. shvaća samo u datom povijesnom razdoblju. Oblici obitelji — shvaćeni onako, kako ih je iznio H. L. Morgan —, »gentilne« zajednice, a pogotovo države, posljedica su dvaju osnovnih faktora: »Pro-

[57] Vidi Ferdinand Tönnies, Gemeinschaft und Gesellschaft, (2. izd.) pogotovo od str. 223 dalje.

[58] Karl Marx, Kritika političke ekonomije, preveo Života Milojković, biblioteka »Svetlost«, Beograd, str. 7—8.

[59] Usporedi ibidem, str. 9.: »... Jedna društvena formacija nikad ne iščezava pre no što se ne razviju proizvodne snage kojima ona može da dade dovoljno prostora i nikada novi i viši odnosi proizvodnje ne dolaze na njeno mesto pre no što se uslovi materijalne egzistencije tih odnosa ne razviju u krilu starog društva.«

[60] Karl Marx i Friedrich Engels vele u Komunističkom manifestu: »... Istorija svih dosadašnjih postojećih društava, jeste istorija klasne borbe...«

[61] Poznato je njegovo tvrđenje, da je razvoj protestantizma (dakle duhovni faktor!!) bio preduvjet kapitalizma. (Vidi na pr. Max Weber, Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie, ili Max Weber, Wirtschaftsgeschichte).

duktion und Reproduktion des unmittelbaren Lebens«, koji mogu biti dvojaki: proizvodnja ekonomskih dobara i »proizvodnja ljudi« (sic!).[62] Njegova shvaćanja o prakomunizmu, spolnom promiskuitetu i »bezdržavnosti« (»gens« mjesto države!) te konačno o državi kao pukom sredstvu u svrhu održanja reda u onom društvu, u kojem su klasne razmirice dosegle dovoljan stupanj, većim su dijelom već zastarjela.

Isto takve nazore zastupaju H. L. Morgan,[63] J. Bachofen,[64] Bebel[65] i ostali marksisti.

Za nas je svakako zanimljivo i stanovište povijesničara Wilhelma Dilthey-a, koji u svom velikom djelu »Uvod u duhovne znanosti« tvrdi, da sociologija kao i filozofija povijesti nisu znanosti, jer ne mogu obuhvatiti sve pojave društva, prijašnje i sadašnje, a najmanje ih smiju generalizirati. Njihova je zadaća nerješiva, a najmanje ta, da budu neki naučni vodiči društvenog razvoja.[66] Samo točna analiza pojedinih povijesnih događaja ostavlja naučenjaka pri stvarnosti i vodi ga istini.

H. T. Buckle, koga možemo ubrojiti među povijesničare-sociologe drži, da se društveni razvoj ravna po nekim, nama još nepoznatim, točnim pravilima i potpuno se priklanja kauzalno-teleološkom shvaćanju društva.[67] On smatra, da je organizacija uvjetovana vanjskim i unutarnjim pojavama. Među bitne vanjske faktore društva navodi on podneblje, hranu, tlo i »općenito lice prirode«.[68] Ali te fizičke sile bile su samo štetne po razvoj samog društva, kočile su ga, a napredak evropske civilizacije znači »smanjenje utjecaja fizičkih zakona i jačanje upliva duševnih zakona.«[69] No jačanje tih duhovnih snaga nije možda posljedica napretka duhovnih snaga i vrijednota, jer »u čovjeku nije napredovala njegova unutarnja snaga nego je on uznapredovao radi vanjskih prilika«, sticajem povoljnih fizičkih preduvjeta.[70]

Paul Barth opet istovjetuje sociologiju s filozofijom povijesti i smatra, da je povijest konkretna sociologija isto onako, kako je drama konkretna karakterologija. U prvom dijelu svog velikog djela »Filozofija povijesti kao sociologija« izlaže Barth najprije osnovne pojmove o uzročnosti čovječje volje te o postojanju »povijesnih zakona« a zatim analizira razne sociološke pa konačno i povijesne teorije. Za nas je vrlo važna njegova analiza uzročnosti, pri čemu on polazi s Kantovog dualizma, prema kojem su ljudski čini uklopljeni u uzročnost fizičkog svijeta, ali su isto tako uključeni i u duhovni svijet (Kantov »mundus intelligibilis«), u kojem

[62] Friedrich Engels, Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates, V. izd., Stuttgart, 1892., str. VIII.

[63] Ancient Society.

[64] Das Mutterrecht.

[65] Die Frau und der Sozialismus.

[66] Wilhelm Dilthey, Einleitung in die Geisteswissenschaften, I. sv. Berlin, 1922., str. 89, 90 i 93. Odgovor pomenutim tvrdnjama daje R. Flint, u »Philosophy of history in France and Germany, Edingburgh and London 1874.

[67] H. T. Buckle, (Uvod u povijest civilizacije u Engleskoj, preveo M. Drvodelić, Zagreb, str. 16). doslovce veli: »Ako dakle zabacimo metafizičku dogmu o slobodnoj volji i teološku dogmu o unapred određenim događajima (t. j. o predestinaciji), prinuđeni smo zaključiti, da ljudski činovi moraju biti pravilno redoviti, jer ovise jedino o svojim uzročnicima, to jest, da jednake okolnosti moraju uvijek raditi i potpuno jednakim posljedicama.«

[68] ibid, str. 25.

[69] ibid. 76 i 79.

[70] ibid., str. 89.

ne postoje uzročne veze. Obarajući zatim taj Kantovski sustav (»der praktischen Vernunft«) razvija teorije »determinista«, razne psihološke i prirodoslovne teorije pa dolazi konačno do stanovišta o bezuvjetnom k a u z a l i t e t u povijesnih (društvenih) događaja, o »funkcionalnoj« ovisnosti društvenih događaja, o objektivnosti (a ne subjektivnosti!) etičkih zakona i t. d.[71] On ističe, da je društvo d u h o v n i o r g a n i z a m, u kojem vrijede zakoni organske uzročnosti i t. zv. »povijesni zakoni«, koji su ujedno i zakoni sociologije.[72] Ljudi stvaraju(!) društvo, a čovjek je dio takovog društva putem svoje volje. Glavni razlog i svrha udruživanja je pri tome zajednička borba za opstanak.

Jaku »povijesnu orijentaciju« ima i sociologija Maxa W e b e r a, koji — kako smo to već spomenuli — jako naglašuje duhovni faktor u razvoju društva te ga stavlja ispred ekonomskog. Njegovo poimanje »charismatizma«, po kojem se vodstvo, političko i ekonomsko, osniva na vjerovanju o »višim« izvorima te vlasti, o posebnim »misijama« nosilaca charismatističkih sustava i t. d., jasno govori o duhovnoj orijentaciji njegove sociologije.[73] Važno je spomenuti, da Max Weber u svom velikom »Wirtschaft und Gesellschaft«, gdje je najvećom preciznošću analizirao osnovne pojmove društva i gospodarstva, razlikuje s jedne strane zajednice (»Typen der Vergemeinschaftung«) a s druge društva (»Typen der Vergesellschaftung«). Pod prve svrstava on socijalne odnose (»soziale Beziehungen«), koji se osnivaju na o s j e ć a j u jedinstva, dok kod drugih moraju socijalni odnosi biti r a c i o n a l n o usmjereni u pravcu izjednačenja i povezivanja interesa.[74] Sami odnosi mogu biti otvoreni ili zatvoreni (offene und geschlossene Beziehungen«), prema tome, da li po naravi stvari ili postojećem redu (»soziale Ordnung«) svatko, tko to želi, može biti dio te zajednice odn. društva ili ne. Max Weber razvio je zatim točnu analizu svih vrsta vladanja (»die Typen der Herrschaft«) onih u gospodarskom sustavu (klase i staleži!) ili pak u politici, naciji, charismatičkoj zajednici i t. d.[75] Ideje Max Webera su za nas posebno važne, jer analiziraju upravo ona pitanja, koja smo si preduzeli u našem članku, t. j. osnovne sociološke probleme s namjerom, da smjernicama planskog gospodarstva i suvremene socijalne politike dademo jedinstvenu podlogu i jedno ishodište.*

[71] Paul Barth, Die Philosophie der Geschichte als Soziologie, I. Teil, 3. i 4. izd. Leipzig, 1922., str. 76. sq.

[72] ibid., str. 105, 115, 120 i dr.

[73] Grundriss der Sozialökonomik, III. Abteilung, Max Weber, Wirtschaft und Gesellschaft«, II. Halbband, str. 753 i dalje.

[74] »Vergemeinschaften« soll eine soziale Beziehung heissen, wenn und soweit die Einstellung des sozialen Handelns — im Einzelfall oder im Durchschnitt oder im reinen Typus — auf subjektiv g e f ü h l t e r (aktueller oder traditionaler) Z u s a m m e n g e h ö r i g k e i t der Beteiligten beruht.

»Vergesellschaftung« soll eine soziale Beziehung heissen, wenn und soweit die Einstellung des sozialen Handelns auf rational (wert- oder zweckrational) motiviertem Interessen a u s g l e i c h oder auf ebenso motivierter Interessen v e r b i n d u n g beruht. (ibid. I. Halbband, str. 21).

[75] ibid. II. Halbband, str. 603. i dalje.

* vidi »Rad i društvo«, broj 5—6, str. 160.

Dr. Rudolf Hraščanec

O TEMELJITOM UKLANJANJU KLASNE BORBE

Narodnu zajednicu sačinjavaju članovi veoma različith društvenih kategorija. Vrijednost rada prema svrsi i obilježju pojedinih zanimanja i staleža je glavni kriterij, po kojemu se prosuduje značaj neke društvene kategorije. Sličan način rada i života te određene ideološke i kulturne forme su čimbenici, prema kojima se pojedine društvene kategorije svrstavaju u svoj zajdnički tip — k l a s u. Društvena je klasa prema tome skup pojedinaca, koji sličnim radom vrše jednaka zvanja, nalaze u istom društvenom položaju te imadu zajedničke interese.

Gramzljive i nepravedne težnje pojedinaca, njihov sličan način u sticanju dobara, neke naslijeđene te lukavošću i silom stečene povlastice oblikovaše u gotovo svim zemljama osobito tokom devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća naročiti tip društvene kategorije: k a p i t a l i s t i č k u k l a s u. Kapitalistička je klasa, stekavši političku prevlast, podredila sebi ostale društvene skupine te ih u svojoj neobuzdanoj težnji za dobitkom strovalila u bijedan društveni i gospodarski položaj. U narodni je život mjesto složnog rada i blagostanja unijela suprotnosti, sukobe i socijalna zla te uzročila s n a ž n o r a z m a h a n u k l a s n u b o r b u. Klasna je borba u kapitalističkom društvu izazvana neuravnoteženim društvenim i gospodarskim odnosima između nosioca rada i kapitala dosegla svoj vrhunac. Ona je jedna od najsnažnijih činjenica našega vremna.

Kapitalizam je uzročio drugo, barem tako veliko kao on sâm, zlo, a to je komunizam. Ovaj posljednji kao i onaj prvi, samo drugim metodama, raspiruje klasnu mržnju i podžiže klasnu borbu, a njome, kao svojom najštetonosnijom posljedicom, k i d a u d o v e n a r o d n o g a t i j e l a, t e r a s t a č e n j e g o v u ž i v o t n u s n a g u.

Kao jaka reakcija na kapitalizam i komunizam u težnji za novom, pravednom društvenom izgradnjom niču poslije Svjetskoga rata t o t a l i t a r n i s i s t e m i.

Totalitarni sistemi podvrgavaju pod svoju vlast duhovne i materijalne sile naroda, njima rukovode nastojeći ostvariti bogatsvo, snagu i moć države, a time u naužoj vezi i blagostanje čitave narodne zajednice. U k a p i t a l i s t i č k o m s u d r u š t v u o p ć i i n t e r e s: ž r t v o v a n i v o l j i p o j e d i n c a, d o k s u u t o t a l i t a r n i m d r ž a v a m a i n t e r e s i p o j e d i n c a p o d r e đ e n i i n t e r e s i m a n a r o d n e z a j e d n i c e. Ova se temeljna razlika između individualističkog i totalitarnog sistema još više zapaža u faktičnom društvenom uređenju.

Kada ustanovljujemo, da je neko društvo k l a s n o d r u š t v o, onda mislimo na konkretnu strukturu toga društva, koja se struktura očituje u suprotnosti između nosioca rada i kapitala kao zaraćenih strana, koje na svim područjima vode ogorčenu klasnu borbu, klasna pak borba, što smo naprijed istakli, školi svim narodnim slojevima: pojedincima i cjelini. Totalitarni sistemi za ostvarenje svoga cilja: unutrašnje bogatstvo i moć države, a s tim u najbližoj vezi i narodno blagostanje, nastoje u prvom redu ukloniti sve dosadašnje štetne zapreke na društvenom i gospodarskom području narodnoga života. Da pak oživotvore zajedničku i složnu suradnju staleža i klasa na povećanju općeg

dobra, koje je temelj narodnoga blagostanja, nastoje ponajprije ukloniti uzroke klasnoga neprijateljstva, suprotnosti i borbe. Društvena se, dakle struktura totalitarnih sistema najradikalnije protivi klasnoj strukturi društva s klasnim oprečnostima, mržnjom i borbom. Mjesto načela o klasnoj podijeljenosti naglašuje se načelo drštvenog jedinstva i sloge u okupljanju svih sila za rad oko promaknuća dobra sviju.

Odnosi se rada i kapitala u totalitarnim sistemima nastoje postaviti na onakvu osnovicu, koja bi zbližila rad i kapital priznavajući, da je opstanak jednoga nemoguć bez drugoga. U socijalnoj se organizaciji poduzeća naglašuje između radnika i poslodavca ravnopravnost.

U kapitalističkoj su, naime privredi i društvu nepravednom podjelom dohodaka od proizvodnje ugroženi osobni interesi i prava pojedinaca. Gotovo sva vremenita dobra zadobila je šačica bogataša, dok je velika množina ostalih pala u krajnju bijedu. To je srž kapitalističkog antipersonalizma prema ostalim društvenim skupinama u narodnom organizmu. Upravo je taj antipersonalizam kapitalističkog ekonomsko-socijalnog sistema u stvari uzročio krizu radnih odnosa devetnaestoga i dvadesetoga stoljeća. Novi ekonomsko socijalni i politički sistemi, napose korporativni i totalitarni, uzeše za cilj riješenje toga teškog problema, t. j. da izgradnjom novoga društva rad i kapital u interesu općega dobra i državne moći učine ravnopravnima. Svaki se čovjek cijeni kao potpuna, a ne krnja, ljudska ličnost. Svaki je nosilac dužnosti i prava prema sebi, obitelji i čitavome narodu. U tom se smjeru postupa i kod rješavanja radnih sporova u totalitarnim sistemima. Totalitarni zakonici traže, da radne sporove valja u interesu općega dobra rješavati načinom, koji neće klasne suprotnosti povećavati i škoditi obim stranama, kao što je to na pr. u štrajkovnoj borbi.

Ovakve smjernice pomirenja između radnika i poslodavaca pokazuju osovinske sile uređujući u Evropi nove gospodarske i društvene odnose.

Naš je narodni život bio do nedavna izložen svim nedaćama, što ih sa sobom nosi kapitalizam, komunizam i lažna demokracija. Glavnigari su isisavali radništvo u svojim poduzećima do iznemoglosti obogaćujući se na račun njegove muke i žuljeva. Visina je nadnice rijetko dostajala radniku za pristojnu egzistenciju. Osim toga se je podržavalo čitav niz nepravda u socijalnoj organizaciji poduzeća. Bijedan je ekonomski i društveni položaj radništva spretno iskoristila tuđinska propaganda. Kroz desetljeća joj je uspjevalo držati radničke sindikate u opasnim zabludama svojega sistema. To je razorno djelovanje kočilo rad i organizaciju onom gibanju hrvatskoga radništva, koje je započelo u okviru narodnoga programa još za života Oca Domovine, Ante Starčevića. Ova je protunarodna rabota svojim kozmopolitizmom na svim područjima htjela razvodniti hrvatski narodni život. Događalo se je često puta, da su radnički pokreti i štrajkovi pod uplivom propagande imali za cilj: ne pravedne zahtjeve radnika uvjetovane negativnim okolnostima radnih odnosa, već da pooštrenim klasnim oprečnostima te uvećanom gospodarskom bijedom priprave i ubrzaju metež i opći narodni slom. Međutim i tu se je ispunila ona narodna: Tko pod drugim jamu kopa, sam u nju pada.

Ustaška pravila, koja su načelna temeljnica Nezavisne Države Hrvatske, naglašuju rad kao izvor svake vrijednosti. Pojedinac će svojim radom omogućivati, da se zadovolje njegove vlastite potrebe i potrebe čitavoga naroda. Rad i njegova vrijednost neće služiti egoističnim težnjama pojedinaca i pojedinačnih ličnih interesa, kao što je to bilo u kapitalističkom društvu, nego će biti usmjereni prema zajedničkim interesima sviju. Da se pak takav društveni i gospodarski red ostvari potrebno je potpunoma ukloniti klasna neprijateljstva i borbu te uspostaviti društveno jedinstvo i slogu, kako bi se što uspješnije promicale i usavršavale sve narodne vrline i grane narodnoga života. To pak je »zadaća svih pregnuća javnoga rada i državne vlasti kao takve, jer one (promicane i usavršivane narodne vrline i grane narodnoga života) daju potpuno jamstvo opstanka, vjekovnog bivstvovanja i blagostanja sadašnjih i budućih pokoljenja i cjelokupnog hrvatskog naroda, te opstojnosti i sigurnosti Nezavisne Države Hrvatske.« (Iz Ustaških pravila).

Adlbert Grahovac:

DEMOGRAFSKA I DRUŠTVOVNA POLITIKA

Naukom o narodu bavili su se ljudi i ranije, ali najviše su se stručnjaci tim pitanjem pozabavi posljednjih godina. A naročito su ta proučavanja važna od kada su suvremene društvovne i ekonomske nauke ukazale na važnost broja stanovnika u zemlji, kao na izvore svih kulturnih pojava i napredka naroda uopće.

Na osnovu tih proučavanja kulturne države danas poduzimaju sve što može uvećati broj poroda, a smanjiti pomor ljudi i time nastoje povisiti opći broj stanovnika. Stručnjaci su ukazali na pojavu smanjivanja poroda naroda bijele rase, kao na pojavu svijetskog karaktera. Ta se negativna činjenica ispoljava i ako postoje djelomični demografski priraštaji kod većeg dijela evropskih naroda, ali ta činjenica nije povećanje poroda, već osjetljivo smanjivanje pomora pomoću suvremenih higijenskih ustanova i općeg napredka zdravstva.

Te su svoje navode statističari podkrijepili podatcima koji kažu, da su se porodi u posljednjih 40 godina smanjili za više od polovice u Poljskoj, Madžarskoj, Slovačkoj, Njemačkoj, Luxemburgu, Norveškoj, Vel. Britaniji, Švedskoj. Za oko polovice u Bugarskoj, Finskoj, Belgiji, Švicarskoj, Holandiji, Francuskoj. Za jednu trećinu u Italiji, Portugalu, Rumunjskoj, Španjolskoj, Danskoj a i kod nas. Toliki pad poroda bio bi i javno zapažen, da nije u (relativno) pravilnom omjeru sa padom postotka pomora naroda, a uz to je potrebno spomenuti i političko prostorne promjene, koje su se desile prvog svjetskog rata, a i za vrijeme ovog rata. I zato nije moguće na prvi pogled zapaziti nastale veće promjene u broju pučanstva uslijed slabijeg poroda.

Minimalni viškovi rođenih nad umrlima na osnovu podataka od 1939 godine iznose preko 12% u Grčkoj, Holandiji i kod nas, uzimajući u relaciju prilike u bivšoj Jugoslaviji. Preko 11% taj višak iznosi u Por-

tugalu, preko 10% u Poljskoj, Rumunjskoj i Italiji, preko 9% u Litvi, preko 7% u Danskoj, Finskoj i Njemačkoj, preko 5% u Irskoj, Norveškoj i Madžarskoj, preko 4% u Letoniji, preko 3% u Vel. Britaniji, Švedskoj i Švicarskoj, preko 2% u Belgiji i Luxemburgu, preko 1% u Estoniji. Jedino u Francuskoj nije zapažen nikakav višak rođenih nad umrlima. A to i jeste jedan od najvažnijih razloga demografske dekadence u Francuskoj. Državnici su nastojali zadržati zemlji stav imperijalističkog karaktera, a na drugoj strani nisu se brinuli za ozdrvljenje naroda u demografskom smislu. To će u buduće poslužiti i drugim narodima, kao jasan primjer nedovoljnih pogleda državnika u budućnost i napredak naroda.

Ovim bi prikazima doista i u dovoljnoj mjeri bile dokazane demogarfske dekadence europskih naroda, a pogotovo ako paralelno s time usporedimo europske države s prilikama u izvaneuropskim zemljama. Višak poroda nad pomorom iznosio je u Argentini 1939 godine 12%, u Kolumbiji 15%, u Ekvadoru 17%, u Meksiku 19%, u Costarici 24%, a u Japanu čak i 30%.

Prije ovog rata mnogo se raspravljalo, da li bi bilo poželjno da države interveniraju tako, da svojim autoritetom spriječe pojavu demografske dekadence, ili da se dezinteresiraju i prepuste da stvari teku svojim tokom. Naročito su ovo posljednje mišljenje zastupali pojedinci 1929. i 1930. godine posljednje ere svjetske krize, uzimajući u obzir pojavu ogromne nezaposlenosti u industrijskim zemljama Europe. Međutim mi znamo danas, da privredna kriza redovito nije zavisna od preobilnosti radne snage, već od više drugih ekonomskih faktora. Ali jedan od glavnih je niska nadnica, koja nije u stanju slijediti visoke cijene produkata potrebnih za život, što izaziva umanjivanje kupovne moći, čime je neposredno izazvana kriza proizvodnje koja opet imade i neposrednog odraza na zaposlenje radne snage.

Demografsku dekadencu europskih naroda uspjele su države spriječiti do prvih početaka ovog stoljeća, ali to zadovoljavajuće stanje i taj pozitivan put demografske politike u pojedinim zemljama prekinut je prvim svjetskim ratom. Pojava dekadence iza rata ispoljila se u još jačoj mjeri uslijed nebrojenih neposrednih žrtava samog rata. A najviše su u toj negativnoj činjenici pogodovale neizmjerne posredne posljedice rata, a medju njima je pad standarda života naroda daleko ispod potreba za zdrav život i kulturni napredak, rezultat čitavog niza tih loših posljedica. Uslijed ekonomske bijede ljudi porastao je postotak pomora daleko iznad poroda. Države u polijeratnoj krizi nisu bile u stanju sustavnom organizacijom smanjiti postotak toga pomora.

Za takovu sustavnu organizaciju ozdravljenja naroda u ekonomskom, a dosljedno tome i demografskom pogledu, potreban je bio pored stalih uslova i novi privredni poredak. Iako bi u stvaranju takovog privrednog poredka glavna uloga pripala državama, one su tu ulogu prepustile pojedinim privrednim jedinicama i pojedincima, koji su privredu organizirali onako, kako je u najboljoj mjeri pogodovola njihovom individualnom probitku.

Naskoro je iza svjetskog rata ublažena i privredna kriza, ali prilike su za malog čovjeka i radni svijet ostale iste. I ako su nekoja tržišta ostala nepristupačna, a u drugima je pala cijena produkata, grupe poslodavaca su ipak uzdržale visoki postotak svojih probitaka i to na račun nadnica, kojima je vrijednost danomice padala u odnosu prema valu

skupoće, koji je zahvatio Europu. Većina država nisu bile u stanju ukloniti te prilike svojom površinskom intervencijom u privredni poredak. Nezadovoljstvo je raslo do ogromnih razmjera i do elementarne snage. I upravo to nezadovoljstvo radnog svijeta i građanskih krugova izazvali u današnje društvovne potrese i rat.

Države pred tom elementarnom snagom prisiljene su svojom prinudnom silom izmjeniti osnovice današnjim privrednim poredcima. Prijašnje formiranje velikih poduzeća na kapitalističkoj osnovi stvaralo je monopolsku situaciju tako, da je sloboda rada i ugovaranje postala za mala poduzeća i radnike samo iluzija. Time naravno nije rečeno da je u suvremenom privrednom poredku potrebno vezati jake privredne jedinice u njihovom razvitku, ali je potrebno izdašno pomoći slabe u njihovoj borbi. A to se može postići tako, da se svakome pruži dovoljno rada i da za taj rad bude dolično nagrađen. Time će, drugim riečima, teorija državne ekonomske politike postati stvarnost i narodna će privreda doista postati sredstvom za postizavanje općeg narodnog blagostanja, a time neposredno i sredstvo za ozdravljenje naroda u demografskom pogledu.

Mjere koje se imadu primjeniti u svrhu ozdravljenja naroda u demografskom pogledu imadu poslužiti ne samo kao niz neizvjesnih i privremenih mjera, nego kao skup sustavnih reformi stalnog karaktera. To znači, da se imadu uzeti u obzir potrebe sadašnje generacije, ali također i one buduće. A naročitu brigu imade se povesti o odnosu grada i sela.

Gotovo u svim zemljama gradsko je stanovništvo u većem porastu od seoskog. Ta je pojava redovita uslijed toga, što seosko stanovništvo bitni dio svog prirasta daje gradovima. Osim toga do većeg priraštaja u gradovima dolazi i radi proširenja gradskih područja. To je sve umjetan priraštaj gradskog stanovništva. U demografskom pogledu ta bi pojava bila zdrava, kada bi do tog prirasta došlo naravnim priraštajem samog gradskog stanovništva, međutim to nije slučaj i zato je pojava umjetnog priraštaja gradskog stanovništva u demografskom pogledu negativna. To se naročito u zapadno industrijskim zemljama, a ponajviše u Sjedinjenim Državama Amerike. Prema navodima statističara ekonomska snaga zemlje razvija se uz najpovoljnije uvjete, ako je odnos između gradskog i seoskog stanovništva 35 i 65%. Međutim iz općih podataka vidimo, da taj omjer postotaka ne postoji. Tako u Engleskoj živi 80% stanovništva u gradovima, dok je taj postotak 1861. g. iznosio samo 54%. U Belgiji živi 78% stanovnika u gradovima, u Njemačkoj 64% u Švicarskoj 60%. Ispod 40% i u najboljem omjeru žive stanovnici u Irskoj, Poljskoj, Slovačkoj, Nizozemskoj, Australiji i kod nas. U Švedskoj i Norveškoj živi u gradovima manje od 30% stanovnika. Značajan je omjer u Rusiji. Dok je 1856. g. u gradovima živjelo samo 9% stanovnika, dans je taj postotak povećan tek na 18% dakle još uvijek ispod normalnog omjera.

Negativna pojava neprirodnog priraštaja u gradovima je društvovnog značaja. Ne može biti govora o zdravom narodnom napredku tamo, gdje bitni dio snažnog seoskog priraštaja seli u gradove i tamo, kako kaže Hansen, već u trećem koljenu izumire. Jedna od najvažnijih društvovnih posljedica je spriječavanje poroda. Prema tome postavlja se pitanje, koliki je broj poroda potreban za održanje roda i time za prirodan prirast gradskog stanovništva. Prema izračunavanjima prosjek

poroda u građanskim obiteljima je dvoje, ali kao minimum za održanje roda potrebno je troje do četvero djece u jednoj obitelji. Razlozi da do takvog poroda u gradovima ne dolazi su mnogobrojni, ali najvažniji su namjerno sprječavanje poroda, ekonomska bijeda kod većine stanovnika, trajna bezbračnost, brže iživljavanje gradskog stanovništva i spolne bolesti.

U Hrvatskoj je prosjek poroda na jednu obitelj u odnosu prema drugim zemljama vrlo povoljan.

Opći prosjek za gradske i seoske obitelji iznosi od 3 do 4 poroda na jednu obitelj. Prosjek samo za grad je nešto niži od seoskog, a onaj u selu nešto veći od općeg prosjeka. Dakle opći prosjek bi odgovarao potrebama ne samo za održanje poroda, već i za napredak našeg naroda u demografskom pogledu.

Ukloniti sve negativne demografske pojave i time uvećati broj stanništva može se samo sustavnom državnom brigom i novim društvovnim i privrednim poredkom.

Načela tih suvremenih poredaka isticana su i ranije, ali njihovo ostvarenje dočekao je Hrvatski narod tek u svojoj vlastitoj narodnoj Državi. Ogledamo li se unatrag samo nekoliko mjeseci vidimo ogromne napore koje ulaže naša država u ispravljanju svih nepravda nanešenih hrvatskom seljaku i radniku za više od 20 godina. Sve te mjere u dogledno vrijeme imati će odraza u ozdravljenju našeg naroda u demografskom pogledu.

Pogledom na opće prilike u svijetu na prvi pogled izgledaju prilike kod nas zabrinjujuće, ali naša demografska budućnost može biti gledana s optimizmom čim smo se riešili dosadašnje tjesnoće okvira u kojemu smo živjeli i tjesnogrudnost ljudi, koji su upravljali našom sudbinom. Demografska politika hrabro započeta mora dovesti do povoljnih rezultata i do napredka zemlje. Druge su države, a naročito naši veliki susjedi u tom pogledu mnogo uradili. I kod nas će trebati u tom smislu predhodno pripremiti naše društvovne i ekonomske prilike, a što je najvažnije i same ljude, da u tim zaštitnim mjerama naših obitelji i našeg zdravog naraštaja dostignemo susjede. Put je u tom smislu utrt, da sama blagodat utvrđenih nadnica za radnike, domovi za radničke obitelji, higijenska i kulturna briga za mladež, zaštita matera i djece, obiteljske pripomoći, dječja skloništa i nebrojeno drugih organizacija društvovnih i ekonomskih ustanova donesu blagorodnog ploda u ime učvršćenja i osnaženja naše Nezavisne Države Hrvatske.

PRIKAZI

HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA

Društvene nauke u prvom svesku »Hrvatske Enciklopedije«.

Misao, da se počne s izdavanjem enciklopedijskog djela kod Hrvata, dugo je zrila, ali zbog izvanrednih i teških prilika u svijetu a i u Hrvatskoj, predradnje za ostvarenje toga nauma su se malo duže zavukle, tako da je tek početkom ove godine ugledao svijetlo prvi svezak »Hrvatske Enciklopedije«. Ne treba gubiti riječi o značenju takva podhvata — u svakom slučaju to pokazuje, da je kultura nekog naroda postigla toliku visinu, da se može uhvatiti u koštac sa znanstvenim pojmovima, kako su uglavljeni u svima naukama i da prema tome može stupiti u hram najviših tekovina ljudskog duha, pa se prema tome omogućuje proširivanje i zaokruživanje znanja iz svih područja nauke i umjetnosti na domaćem jeziku. Da bi se olakšao rad podijeljena je sva gradnja medju žezdesetak uredništava, kojima je dodijeljen odredjeni prostor na raspolaganje, unutar koga mogu po svome nahodjenju odredivati veličinu pojedinog članka. Ta je podjela važna već radi toga, što su u H. E. po prvi puta kod nas imale društvene nauke doći jače do riječi. Kod Hrvata su društvene nauke zanemarene; tako na pr. medju izdanjima Hrvatske Akademije nadje se po koja rasprava s područja prava, rijetko koja ekonomska stvar, a ni jedna sociološka.

Ako izuzmemo umjetnost i povijest u H. E. dobili su zasebna uredništva slijedeće društvene nauke: etnologija, tenografija i antropologija, geografija, gospodarstvo, zadrugarstvo i agrarna politika, lingvistika, filozofija, pedagogija i školstvo, političke i diplomatske nauke, pomorstvo, pravo, sociologija i statistika, te iseljeništvo. Svakako je to nastojanje pohvalno, iako se još uvijek možda donekle favoriziraju prirodne nauke i ne uvidja dovoljno sva važnost društvenih nauka. Ali u svakom slučaju će H. E. sadržavati do danas sve najpotanje o pojedinim problemima društvenih nauka kazano kod nas. Tako su na pr. u prvom svesku obilno zastupani pravo i ekonomija. Iz prava se medju ostalima nalaze važni pojmovi kao agent (u trg. pravu), agent provokator (u kaz. pravu), agrarno pravo, alternativna obveza, analogija u privatnom pravu, abandon u pomorskom pravu, arbitraža u medjunarodnom pravu, prometni propisi o automobilu, državno uredjenje Austrije, austro-ugarska nagodba i t. d. Kako se vidi, nema skoro ppravnog područja, koje nije dodirnuto u prvom svesku. Isti je slučaj i kod gospodarstva, gdje se ističe skupina oko riječi agrar, pod kojom su obradjeni iscrpno skoro svi pojmovi u vezi s poljoprivrednim gospodarstvom kao agrarna kriza, agrarna politika, agrarna prenapučenost, agrarna reforma, agrarni ustav, agrarno pitanje i t. d. Od ostalog se ističu opsežni prikazi o akreditivu, apsentizmu, amortizaciji, trg. arbitraži, autarkiji. U politici se nalaze zanimivi članci o medjunarodnom položaju Abesinije i Afganistana, o novinskim agencijama, u Svetoj Aljansi, o aneksionoj krizi bosansko-hercegovačkoj, Anschlussu, apsolutizmu, arhivskom pitanju, aristokraciji, atašeima i t. d. I. sociologija ne zaostaje za spomenutim naukama; tako se nalaze prikazana agitacija, amerikanizacija, anarhizam, asimilacija, autohtonost, asanacija, autohtonost, asanacija, suzbijanje alkoholizma. A osim toga još imade obradjeno mnoštvo biografija domaćih i stranih naučenjaka, koji su radili na rečenim područjima nauka. Kako se vidi H. E. će svojim štivom zadovoljiti svakoga tko se zanima za društvene nauke, te se s pravom može očekivati, kako je rekao glavni urednik u predgovoru, da »će postati ne samo zbirka znanja o svijetu i životu, nego i sredstvo za jačanje naše kulturne i hrvatske narodne svijesti.

Dr. Zl. Gašparović

La rebelion de las masas, preveo Zlatko Gašparović, Zagreb 1941. Izdanje »Anali naših dana«, zbirka političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih spisa sv. 3.

Od Le Bonove »Psihologije gomila« do y Gassetove »Pobune masa« velik je i vremenski razmak i znatna je sadržajna razlika. Valja odmah spomenuti, da je Y Gasset pokročio mnogo dalje i time pokazao očit napredak. Le Bon traži psihološke zakone duševnog jedinstva različitih gomila, iznosi njihove karakteristike i klasificira gomile s obzirom na njihovu strukturu, osjećaje i njihovu moralnost, te otud kuša baciti jasnije svijetlo na velik broj historičkih i ekonomskih pojava. Ipak Le Bon stoji u svom radu samo kao opservator; on opaža, promatra i opisuje, posve u duhu nekadašnje t. zv. psihologije opažanja. Y Gasset je ekspperimentator, sociolog i pedagog. On se ne zadovoljava samom deskripcijom pojava, nego ih na mjestima nesmiljeno secira, traži im uzroke i to uglavnom sa socijološkog stajališta, i odajući otvoreno, kako se pojedine pojave javnog života bolno u njegovoj nutrinji odražuju, pokušava naći im lijeka, uputiti ih na nešto bolje, želi ih popraviti. Zato i sam u Predgovoru naziva ovu svoju knjigu »Pokušajem vedrine u oluji«.

Opseg pojma mase proširuje pisac prema starijima sličnim djelima tako, da mu masa ne znači samo različite skupine ljudi na pr. radnika te nižih društvenih slojeva. Masa nije neka društvena klasa. Masa je Y Gassetu ljudska klasa; ona je zapravo način života, koji se danas očituje u svim društvenim klasama. Zato mjesto posebne definicije pojma mase stvara on nov pojam »Čovjek-masa«, u kojemu je sadržana sva karakteristika današnjeg života. I taj čovjek-masa gospodari i vlada danas svijetom. Zato pisac naprosto i konstatira, da mi svi danas živimo pod brutalnom i nasilnom vlasti mase. S tom temeljnom misli pristupa pisac svojemu radu, postavljajući ujedno pitanje, da li ta vlast čovjeka,mase vodi nekom većem dobru ili apsolutnomu zlu. To ispituje zato, jer nekad nije masa odlučivala, nego se priklanjala jednoj od »elita«, dok danas odlučuje čovjek-masa«; nekad je masa postojala i prolazila nezapažena pri dnu društvene scene, danas se pomaknula prema rampi, postala je glavno lice, koje je tako uvjereno o svojoj vrsnoći, da ne dopušta nikakovu kritiku. Tako su promjenom prilika protagonisti nestali, a ostao je na pozornici samo kor. Zato danas i vidimo pravi triumf te nove hiperdemokracije, u kojoj masa djeluje neposredno bez zakona, nametući svoje težnje, svoju volju i svoj ukus krutom materijalnom presijom i vlašću.

Valja odmah primijetiti, da je na tu »opasnost«, kad masa postaje čovječanstvom« upozorio već Rudolf Eucken (u djelu »Der Sinn und Wert des Lebens), ali se zadržao samo kod pitanja, da li je društvo samo jednostavno mehaničko sumiranje pojedinaca, te je tako došao do svog rezultata, da se epikureizam i utilitarizam ne mijenjaju samo edicijom, zbrajanjem pojedinaca. Očito je, da je stvar promatrao s općeg gledišta sociologije, koja je gotovo jednodušno na sličan način gledala na taj problem. (R. Eisler, Sociologija). Y Gasset ide za znatan korak dalje. On postavlja »dijagram čovjeka — mase« i konkretno ga karakterizira kao nesprječavano proširenje njegovih životnih želja i njegove osobe i kao načelnu nezahvalnost prema svemu, što je omogućilo udobnosti njegova života. Taj čovjek-masa je čista psihološka analogija razmaženog i preuzetog djeteta, koje prema prilikama znade postati strašnim tiraninom.

Ta masa gospodari svim stvarima i dobrima, ali jedno ne zna, a to je, da ne zna gospodariti samom sobom. Zato na njoj opažamo osjećaje ponosne moći, ali i potpune nesigurnosti. Pisac misli, da je tu došao do pravog problema: Čovjek-masa se u sve upliće, ali i to čini samo silovito; ne mari ništa slušati, jer hoće biti u svemu autoritet; na sva moguća pitanja nalazi odgovore u samom sebi. Svagdje hoće da

ima pravo pa ne mari ni dokazivati, da ima prvo, već svagdje provodi svoje mišljenje. Prema tome i sva današnja civilizacija nije drugo nego pokušaj, da je sila i silovita volja ultima ratio svega. Iz tih premisa slijedili bi po razlaganju pisca trpki zaključci, koji bi se dali izraziti kratko: vertikalna invazija barbara, a u tom barbarstvu vlada tehnika i primitivizam.

Šteta je, a osjeća se i kao velik nedostatak ove inače toliko zanimljive knjige, što se pisac nije ovdje više zadržao. Trebao je ako ne obrazložiti, a ono bar osvijetliti taj svoj, kako sam kaže, glavni problem, jer bi čitalac lakše podnosio očiti logički skok u njegovu zaključivanju, a bilo bi jasnije i kasnije obrazlaganje posljedica dobivenih zaključaka. Ovako stojimo pred novim pitanjima, koja bi nas mogla dovesti do pojava, što ih je već Nietzsche nazvao izrazom »plime nihilizma«.

Na osnovi spomenutih zaključaka dobiva pisac priliku da zauzme svoje stajalište i prema današnjem čovjeku kao reprezentantu naprijed karakterizirane mase. Taj barbarin, čisti automatski proizvod suvremene civilizacije, nije upao u civilizirani svijet izvana, kao što su znali »barbari« često puta donositi nove tekovine u neku postojeću kulturnu cjelinu, nego je on prirodni plod te naše civilizacije, koja se osniva samo na tehnici i primitivizmu. Današnji čovjek je zadovoljan sa sobom onakvim, kakav jest. Sve je dobro, što on u sebi nalazi, ali pri tom ne vjeruje nikome, pa ni samome sebi. Napose se to duševno raspoloženje odrazuje na mlađim generacijama: mladost, što je i naravno, smatra se oslobođenom od toga, da stvara velika djela. Ona je i prije uvijek živjela na vjeresiju. Ali danas zapanjuje, da mladi ljudi uzimaju to sasvim ozbiljno, da se domognu svih onih drugih prava, koja pripadaju samo onima, koji su već izvršili kakav društveni rad. Nastupilo je doba samodopadnog i zadovoljnog gospodičića, koji danas u cinizmu i osjećaju prepotentnosti ruši sve ono, iz čega je i sam niknuo, a da ostavljenu prazninu ne ispunjava nikakvim dobrom.

Posljedice takova postupka izbijaju na svim područjima javnog života te im ni socijalno- politička struktura današnjeg društva nije mogla izbjeći, a da i nju ne zatruju svojim osjećajem pretjerane snage i ujedno svijesti o potrebi kolektivnog izjednačivanja i to ne u tom pogledu, da se manje sposoban prilagodi i dovine više sposobnog, nego obratno.

Posljedica takova stanja je po sudu pisca opća demoralizacija, kojoj su mnogobrojni uzroci, a u očitovanju te demoralizacije je prava bit pobune masa. No ako se ovdje radi o čovjeku-masi, kako ju je pisac naprijed postavio, trebalo je, da je radi logične dosljednosti zauzeo i svoje stajalište prema pitanju, tko je onda sudac i koji kriterij može biti ispravan u prosuđivanju netom iznesenih pojava, kojim se je pitanjem sociologija već toliko pozabavila, a i Rousseau ga je već postavio u svome »Društvenom ugovoru« pod formulom: »Može li se opća volja varati«. Valja doduše priznati, da se je pisac tek neizravno i to više slikovito dotakao tog pitanja, kad je rekao, da su pravi dobri i plemeniti ljudi danas kao osamljeni spomenici; to su po njemu današnji askete. Ali i to je samo slikovito nabačena opaska; u sam problem pisac nije zalazio.

Posebno je zanimljiv odsjek »Barbarstvo civilizacije«, u kojemu pisac zauzima svoje stajalište prema učenjacima, specijalistima. Specijalist je Y Gassetu mudrac-neznalica obrazovani ignorant. On zapravo nije mudrac, jer ništa ne zna o onome, što ne ulazi u njegovo specijalno područje, ali on nije ni neznalica, jer je učenjak, koji vrlo dobro poznaje svoj mali dio svemira, i najneposredniji rezultat te jednostrane civilizacije jest, da danas, kad je broj učenjaka veći nego ikad prije, ima mnogo manje obrazovanih ljudi nego prije. Zato i stanje »ne htjeti slušati, ne htjeti podvrći se višim autoritetima«, a to je bitno obilježje čovjeka-mase dostiže svoj vrhunac upravo kod tih djelomično kvalificiranih učenjaka, specijalista. Misli te

doduše nisu posve nove, jer ih je podrobno na svoj način istiknuo već Alois Riehl, a i Conte je već o tom raspravljao dokazujući, da su »specijalisti općenitosti« pravi ljudi, ali su za Y Gasseta zanimljive time, što ih iznosi kao jednu od bitnih oznaka svoga pojma čovjeka-mase. Iz konstrukcije i psihičke i društvene tog tipa čovjeka-mase nadala se autoru potreba da ispita i njegov odnos prema vodi, t. j. društvenim jedinicama, odnosno pojedincima, koji su jači nad kolektivnom razinom. Koliko god se čovjek-masa osjećao dovoljno jakim za sva životna pitanja, ipak jedan konstitucionalni osjećaj nesigurnosti daje autoru potvrdu, da se čovjek-masa ipak vrlo lako prilagodi vodstvu jakih pojedinaca, te je tako taj čovjek-masa postao i čovjek-broj, kojemu jači pojedinci upravljaju. Razumljivo je, da je snaga čovjeka-mase došla do punog izraza najjače u savremenoj državi upravo radi totalitarnih načela u težnji, da čovjek-masa zavlada svim životnim područjima. Odatle i potječe onaj strah od države, koji y Gasseta nagoni na mišljenje, da bi država u svojim skrajnjim društveno-političkim konzekvencijama morala provesti potpunu nivelaciju ljudi.

U tim pitanjima odnosa čovjeka-mase prema državi i prema civilizaciji i kulturi ističe y Gasset socijalnu funkciju čovjeka-mase, koliko se ona ispoljuje ne samo kao elemenat gradnje nego i kao elemenat rušenja.

Djelo nije posvećeno čisto pravnoj teoriji države nego više sociološkom i društveno-filozofijskom proučavanju najvažnijeg društvenog elementa čovjeka.

Prevodilac je unio ovim djelom u našu socijalnu-političku književnost jedno novo djelo, značajno ne samo po svojim pogledima na opće kulturna pitanja nego i još više po svojoj orijentaciji u današnjem sukobu između individualističkih i kolektivističkih strujanja.

Dr. Josip Jelašić

»HRVATSKA SMOTRA«

Posljednji dvobroj »Hrvatske smotre« za rujan i listopad je svojim sadržajem doista udovoljio postavljenim ciljevima i smjernicama rada. Dvobroj iznaša materijal pretežno nacionalnog karaktera. Vidljivo je iz članaka, da »HS« izabire svoje suradnike, jer su predmeti prožeti suvremenim duhom, stilom na visini i, što je očito, objektivnim i znalačkim promatranjem događaja naše ranije nacionalne borbe, sadašnjih težnja na osnovu ustaških načela i općih zbivanja na kulturnom i nacionalnom polju novog doba.

Od ranije poznata je kod nas »HS« i po svojem suvremenom literarnom obilježju i novijoj poeziji. Jedini bi prigovor bio u tome što mjesečnik rjedje donaša članke i osvrte društvovnog značaja, kao što donaša lista spomenutog dvobroja o društvovnim pokretima. Naročito je korisno za upoznavanje naših društvovnih prilika na selu, obradjen članak o teškom životu naše seljačke žene. Očito je da pisac članka nije ono što je dočuo, pročitao i obradio u društvovnu temu, već je te prilike svojim očima vidio, a pojedina pitanja i do srži proučio.

Mi se na ovaj članak nismo navratili toliko radi društvovnog njegovog značaja, koliko želimo naglasiti, da društvovna pitanja bilo kojeg sadržaja nije dovoljno samo registrirati, kako se to nažalost odviše često i čisto teoretski kod nas čini, već je potrebno pitanja tog značaja znalački proučiti i znati njihove uzroke i time ukazati na put i način, kojim će se ukloniti iz tijela našeg naroda.

Iz svakog redka u članku izbija gorka istina, da je naš seljački svijet do sada živio u teškim socijalnim, a i političkim prilikama, bez ikakovih mogućnosti da se dovine na stupanj života ostalih kulturnih naroda. Gospodarska anarhija, stručna zaostalost, nehigijenske prilike, velika nepismenost, karakteristične su po-

jave prilika u kojima je živio naš seljački živalj. U Hrvatskoj je raznolikost životnih prilika velika. Gotovo svaka pokrajina živi pod drugim životnim uvjetima, a sav taj zanimljivi i složeni život u mnogome je još neispitan, a navlastito život našeg sela. Ne može se reći, da se socijalno ekonomsko stanje nije proučavalo i da se u tome smjeru nije djelovalo pozitivno, ali ima mnogo toga u sustavu našeg seljačkog života, što treba još temeljito ispitati i proučiti. To je veoma velik i zamašan posao, koji prije svega iziskuje spremnih i organiziranih snaga, a pored toga i velikih sredstava kojih do danas u Hrvatskoj nije bilo. Rješavanje mnogih gorućih problema može se izvoditi samo po smišljenom planu. Ali na žalost kod nas su se mnogi javni i odgovorni poslovi izvodili bez sustava i bez dovoljne stručnosti.

Pisac je svoj članak završio jednom konstatacijom, koja naročito ukazuje na teške prilike našeg sela. Sasvim je opravdano rečeno, da se kod nas ženi-majci posvećuje neznatna pažnja, i da je u Slavoniji, Medjumurju i Podravini došlo do tzv. »racionalizacije seksualnog morala«, do ograničavanja poroda, do sve većeg broja abortiranja, do strahovito velikog mortaliteta mladih žena. Mlade svježe seljačke žene ulazeći u brak kao ljepotice, pune snage i zdravlja, za nekoliko godina bračnog života propadaju. Da bi se počelo raditi na zdravstvenom podizanju sela, treba za prvi početak liječničku službu organizirati na jednoj širokoj zakonskoj bazi, kako se ne bi desilo, da na 30 i 40.000 stanovnika sela dopadne samo 3 liječnika, niti da na milijun i pol mladih žena u okviru novo stvorene Nezavisne Države Hrvatske otpadne samo jedna stručno izučena primalja.

Na drugom mjestu »HS« donaša u cijelosti raspravu, koja se povela u bugarskom Sobranju prigodom prvog čitanja nacrta Zakona o mirovinskom osiguranju seljaka. Ovaj bugarski zakon jedinstven je pokušaj u svijetu. Pojedini govornici istakli su ogromno značenje tog zakona, kojim će se poduprijeti osiromašeno bugarsko selo, a što traže državni i narodni probitci. Provedbom tog osiguranja vratiti će se bugarskom selu i bugarskom gospodarstvu oko 500 do 600 milijuna leva godišnje. Naročito su značajne i istovjetne iznešene činjenice prilikom rasprava o tom zakonu i za naše prilike. Tu je rečeno da je seljak temelj Bugarske države i on je državu spasio u najtežim vremenima i onda, kad su posljedice rata i pustošenja bile najstrašnije. Naša je dužnost, da mislimo na starost onoga, koji svoj čitav život radi. Treba da mu osiguramo posljednje dane života i na taj ćemo način pridonjeti društvenoj pravdi. A još je značajnije ono što je rekao Ivan Petrov, da zakon nije potreban radi društvene pravde i gospodarske nužde, već da je on državnička mudrost, koja će pobiti prijašnju demagogiju i osigurati bolju budućnost Bugarske.

Osim članka društvovnog karaktera, u spomenutom dvobroju ovog časopisa nalazi se mnogo zanimljivih književnih prikaza iz života našega i prijateljskih naroda. Naročito je važno istaknuti hrvatski nacionalni stav »Hrvatske Smotre«, koji je list zauzimao i u prijašnjim danima borbe. Danas, kad se može javno osvrtati na tešku prošlost hrvatskog naroda, ovaj časopis osvjetljuje čitatelju prilike u kojima smo živjeli u prošlosti.

Ako spomenemo još brojne recenzije i prikaze iz suvremene literature, uvidjeti ćemo, da se ovaj dobro uredjeni list nalazi na visokom kulturnom nivou. Mi ćemo se u našem glasilu češće osvrtati na sadržaj ovog hrvatskog nacionalnog časopisa.

A. G.

NJEMAČKI ZAKON O ORGANIZACIJI NARODNOG RADA

(Nastavak.)

Peti dio.

ZAŠTITA U SLUČAJU OTKAZA

§ 56.

(1) Ako se namješteniku ili radniku otkaže služba nakon jednogodišnjeg zaposlenja u istom postrojenju ili u istom poduzeću, može on, ako se radi o poduzeću sa najmanje 10 redovnih zaposlenika, unutar 2 tjedna nakon primitka otkaza podnijeti tužbu kod radnog suda sa prijedlogom, da se otkaz opozove, ako je on nepravičan i nije vezan sa prilikama u poduzeću.

(2) Tužbi treba priložiti potvrdu povjereničkog vijeća, u koliko takovo u poduzeću postoji, iz kojeg se može vidjeti, da se je u povjereničkom vijeću bez uspjeha pretresalo pitanje dalnjeg zaposlenja. Od podnošenja uvjerenja može se odustati, ako odpušteni radnik dokaže, da je unutar 5 dana nakon primitka otkaza zatražio od povjereničkog vijeća potvrdu, ali mu ona unutar 5 dana nakon podnesenog zahtjeva nije bila izdata.

§ 57.

(1) Ako sud presudi opozivanje otkaza, onda se ujedno po zvaničnoj dužnosti utvrđuje u presudi naknadu štete za slučaj da poduzetnik odbije opozivanje otkaza.

(2) U koliko nije privremena pravosnažnost presude isključena prema § 62. odl. 1. rečenica 2. zakona o radnom sudovanju, mora poduzetnik unutar 3 dana nakon dostave presude otkazanom izjasniti da li će pristati na opozivanje otkaza ili će platiti odštetu. Ako se unutar tog roka ne izjasni, onda će se smatrati, da je izabrao naknadu štete. Rok nije promašen, ako je prije njegovog isteka pismo predano na poštu. Time što je izabrao opozivanje otkaza, poduzetnik ne gubi pravo na priziv protiv presude. Ako je tužba za priziv protiv presude odbijena, gubi u tom trenutku opozivanje otkaza svoj učinak.

(3) Ako se u presudi prizivnog suda odredi izmjenu odluke o naknadi štete, onda rok naznačen u odl. 2. teče iznova od dana dostave prizivne presude.

§ 58.

Kod utvrđivanja naknade štete mora se krimjerno uzeti u obzir također gospodarsko stanje osobe, kojoj je otkazano kao i gospodarsku sposobnost poduzeća. Naknada štete odmjerava se prema trajanju radnog odnosa. Ona nesmije biti veća od šest dvanajestina posljednje godišnje zarade, ako je otkaz usljedio očito samovoljno ili bez ikakovih razloga, uz zloupotrebu položaja vlasti u poduzeću, onda može sud odrediti odštetu do punog iznosa posljednje godišnje zarade.

§ 59.

U slučaju opozivanja otkaza poduzetnik je dužan odpuštenoj osobi isplatiti nadnicu ili plaću za vrijeme između otpusta i ponovnog zaposlenja. § 615. rečenica 2. građanskog zakonika primjenjuje se u odgovarajućem smislu. Poduzetnik može nadalje zaračunati javnopravna davanja, koja je u međuvremenu primila odpuštena osoba iz sredstava za pomoć nezaposlenim ili iz sredstva javnog staranja i mora ove iznose vratiti ustanovi koja je ih odobrila.

§ 60.

Odpuštena osoba ima pravo odbiti daljnje zaposlenje kod prijašnjeg poduzetnika ako je u međuvremenu zaključila drugi ugovor o službi. O tome mora odmah, nakon primitka izjave poduzetnika predviđene u § 57. odlu. 2. i 3., a najkasnije 3 dana

poslije toga, obavjestiti poduzetnika ustmeno ili pismeno preko pošte. Ako ne obavjesti, onda prestaje pravo na odbijanje. Ako se odpuštena osoba posluži sa pravom odbijanja, onda se njoj mora odobriti nadnica ili plaća samo za vrijeme između odpuštanja i dana stupanja u novi službeni odnos. § 59. rečenica 2. i 3. primjenjuje se u odgovarajućem smislu.

§ 61.

(1) Radnik ili namještenik kome je otkazano bez pridržavanja otkaznog roka može, u postupku u kojem bi dokazivao ništetnost ovog otkaza, istodobno u slučaju, ako će se otkaz smatrati važećim za slijedeći dopušteni otkazni rok, predložiti opozivanje ovog otkaza prema § 56. Predlog je dopušten samo do zaključenja ustmenog pretresa u prvoj instanciji. Rok odredjen u § 56. odl. 1. smatra se da je očuvan ako je tužba podnesena unutar 2 tjedna nakon otkaza. U tom slučaju ne primjenjuje se propis § 56. odl. 2.

(2) Ako će se u slučaju odl. 1. uvažiti predlog za opozivanje otkaza, onda se time ne će izmjeniti odredba § 57. o odšteti za pravo na nadnicu za vrijeme dok odkaz ne stupi na snagu (ne bude pravomoćan).

§ 62.

§§ 56. do 61. ne primjenjuje se za otkaze koji se osnivaju na obvezi koja je zasnovana na zakonu iil tarifnom redu.

Šesti dio.

RAD U JAVNOJ SLUŽBI

§ 63.

Na namještenike i radnike u upravama i postrojenjima države, pokrajina, državne banke, njemačkog željezničkog društva, poduzeća »državnih samovoznih puteva« (»Reichsautobahnen«), občina (občinskih saveza) i drugih korporacija, zaklada i zavoda javnog prava, ne primjenjuju se propisi prvog do petog dijela ovog zakona. Za normiranje ovih odnosa izdati će se poseban zakon.

Sedmi dio.

ZAVRŠNE I PRELAZNE ODREDBE

§ 64.

(1) Zakon o uredenju narodnoga rada stupa na snagu, u pogledu mjera za njegovo izvršenje te završnih i prelaznih odredbi §§ 64., 70. i 72. na dan objavljivanja, u pogledu odredbe § 73. na dan 1. travnja 1934. U ostalom stupa na snagu zajedno sa izmjenama zakona i uredaba predvidenim u §§ 65. do 69. na dan 1. svibnja 1934. god. u koliko ministar rada Rajha u sporazumu sa ministrom gospodarstva Rajha ne odredi koji drugi rok.

(2) Ovlašćuje se ministar rada Rajha, da u sporazumu sa ministrom gospodarstva Rajha, a u koliko dolazi u obzir šesti dio također u sporazumu sa ministrom državne riznice i sa ministrom unutrašnjih poslova Rajha izda pravne odredbe i obće upravne propise za sprovodenje i upotpunjavanje ovog zakona i da kod toga odstupi od postojećih zakonskih propisa.

§ 65.

Prestaju važiti sliedeći zakoni i naredbe:

1 zakon o vieću poduzeća zajedno sa naredbama i odredbama koje su izdane na temelju toga zakona,

2. zakon o bilanci poduzeća i računu dobitka i gubitka poduzeća od 5. veljače 1921. (Reichsgesetzbl. str. 159),

3. zakon o odašiljanju članova vieća poduzeća u nadzorno vieće od 15. veljače 1922. (Reichsgesetzblatt str. 209) sa izbornim redom,

4. zakon o zastupstvima poduzeća i o gospodarskim udruženjima od 4. travnja 1933. (Reichsgesetzblatt I. str. 161), osim člana III. i V., zajedno sa izdanim naredbaua, koje se odnose na ukinute propise,

5. zakon o promjeni zakona o zastupstvima poduzeća i o gospodarskim udruženjima od 26. rujna 1933. (Reichsgesetzblatt I. str. 667),

6. naredba o tarifnim ugovorima zajedno sa odredbama izdanim na temelju te naredbe,

7. naredba o načinu mirenja od 30. listopada 1923. (Reichsgesetzbl. I. str. 1.043) i druga naredba za izvršenje naredbe o načinu mirenja od 29. prosinca 1923. (Reichsgesetzbl. 1924. I. str. 9),

8. zakon o inspektorima rada od 19. svibnja 1933. (Reichsgesetzbl. I. str. 368) i zakon o prenosu ostalih zadataka osoba, koje vrše mirenje na inspektora rada (nadzornika rada) od 20. srpnja 1933. (Reichsgesetzbl. I. str. 520),

9. zakon o prisjednicima radnih sudova i oblasti za mirenje i stručnih odbora za kućni rad od 18. svibnja 1933. (Reichsgesetzbl. I. str. 276) osim člana I. § 4.,

10. naredba koja se odnosi na mjere protiv napuštanja i obustave rada u poduzeću od 8. studenog 1920. (Reichsgesetzblatt str. 1.901) u sastavku (redakciji) naredbe o obustavi rada u poduzeću i smanjenju radnog vremena od 15. listopada 1923. (Reichsgesetzbl. I. str. 983) zajedno sa odredbama izdatih na temelju te naredbe,

11. naredba koja se odnosi na obustavljanje rada u poduzećima, koja opskrbljavaju stanovništvo sa plinom, vodom i električnom strujom od 10. studena 1920. (Reichsgesetzbl. str. 1865).

§ 66.

(1) Nadležnost radnih sudova prestaje za građansko pravne sporove i slučajeve navedene u § 2. odl. 1. br. 1., 4. i 5. zakona o radnim sudovima, u koliko se ne radi već o pokrenutom postupku. Sa ovom odredbom prestaju važiti propisi § 10. zakona o radnim sudovima i stranačkoj sposobnosti, §§ 63. i 71. zakona o radnim sudovima o postupku u naročitim slučajevima i §§ 80. do 90. zakona o radnim sudovima o donašanju odluke.

(2) U propisima zakona o radnim sudovima o pozivanju prisjednika, na mjesto gospodarskih udruženja poslodavaca ili posloprimaca ili saveza kakovih udruženja (vrhovni savezi) stupa njemačka fronta rada; propisi § 23. odl. 1. rečenica 3. i odl. 2. ovog zakona važe u odgovarajućem smislu.

(3) § 11. zakona o radnim sudovima dobiva sliedeći sadržaj:

»Pred radnim sudovima dopušteni su, kao parnični punomoćnici ili pomoćnici stranaka, vode i namještenici ureda za pravno savjetovanje uredenog od njemačke fronte rada posebno za poduzetnike i posebno za radnike i namještenike, u koliko se ove osobe ne bave kao zanimanjem pored ovakovih zastupanja i obavljanja tudih pravnih poslova pred sudom, a također odvjetnici, koje u pojedinom slučaju ovlasti njemačka fronta rada da zastupaju stranku. Inače su osobe koje se kao zanimanjem bave obavljanjem tudih pravnih poslova pred sudom isključene kao parnični punomoćnici ili pomoćnici stranaka.

Pred pokrajinskim radnim sudovima i pred radnim sudom Rajha moraju se stranke dati zastupati po odvjetniku kao parničnom punomoćniku; pravo zastupanja ima svaki odvjetnik kojemu je to dopušteno pred njemačkim sudom.

Ministar rada Rajha može u sporazumu sa ministrom gospodarstva Rajha i sa ministrom pravde Rajha putem naredbe izjednačiti sa uredima za pravno savjetovanje njemačke fronte rada označenim u odl. 1. i druge ustanove (udruženja, korporacije) da zastupaju u parnicama svoje članove«.

(4) U postupku, u sporovima koji su pred pokrajinskim radnim sudovima bili u toku u doba stupanja na snagu propisa odl. 3. dopušteni su kao parnični punomoćnici i nadalje zastupnici kojima je to bilo dopušteno prema dosadašnjim propisima.

(5) Kod prvog pozivanja prisjednika za pokrajinske radne sudove na temelju ovoga zakona odpada zahtjev o trogodišnjem djelovanju u svojstvu prisjednika radnog suda.

(6) Za sporove pomenute u § 48. odl. 2. zak. o radnim sudovima može inspektor rada (nadzornik rada) odrediti u tarifnom redu nadležnost suda, koji nije inače mjestno nadležan.

(7) U slučajevima §§ 56. i sl. ovoga zakona izdati će se odpuštenoj osobi izvršni otpravak presude, kojom je tužbi udovoljeno samo ako ona dokaže, da je poduzetnik otklonio opozivanje otkaza ili da se nije izjasnio u roku određenom u § 57. odl. 2. i 3. ovog zakona. Umjesto prisege može se dokazivati također i uvjeravanjem.

(8) U slučajevima §§ 56. i sl. ovoga zakona nema mjesta reviziji na radni sud Rajha.

(9) Ovlašćuju se ministar rada Rajha i ministar pravde Rajha da uzimajući u obzir promjene u ovom zakonu i u ranijim zakonima i naredbama objave u smislu novog shvaćanja zakon o radnim sudovima i da kod toga odstrane moguće nesaglasnosti zakonskog teksta; uz to mogu izdati nove propise o odborima prisjednika (§§ 29., 38.) i o isključenju radnog sudovanja (IV. dio zakona o radnim sudovima) u saglasnosti sa propisima § 32. odl. 2. ovog zakona.

§ 67.

Izmjenjen državnim zakonom o domaćem radu od 23. ožujka 1934. (Reichsgesetzbl. I. str. 214, 300).

§ 68.

(1) Bezpredmetan.

(2) Stavljaju se izvan snage brojevi III., VIII. i IX. rečenica 2. naredbe o uređenju radnog vremena obrtničkih radnika od 25. studenog 1918. god. (Reichsgesetzblatt str. 1334) i 17. prosinca 1918. (Reichsgesetzbl. str. 1436), te §§ 3., 15. i 16. odl. 1. rečenica 3. odredbe o uređenju radnog vremena namještenika od 18. ožujka 1919. (Reichsgesetzbl. str. 315) s time, da početak i svršetak redovnog dnevnog radnog vremena i odmora obajvljuje se u poduzećima izvješenjem na oglasnoj ploči.

(3) Ministar rada Rajha je ovlašćen, u sporazumu sa ministrom gospodarstva Rajha, u smislu novog shvaćanja objaviti u Reichsgesetzblatt-u naredbu o radnom vremenu, uzimajući u obzir promjene, koje proističu iz ovog zakona i uvrštavajući propise obrtnog zakona o radnom vremenu, a da kod toga odstrani moguće nesuglasnosti zakonskog teksta.

§ 69.

(1) Ukinut od državnog zakona o radnom vremenu u pekarnama i slastičarnama od 29. lipnja 1936. (Reichsgesetzbl. I. str. 521).

(2) Prestaju važiti §§ 134a do 134f, § 139h, § 147. odl. 1. br. 5., § 148. odl. 1. br. 11. i 12., § 150 odl. 1. br. 5. i § 152. obrtnog zakona.

(3) U § 133h obrtnog zakona namjesto »§§ 134. do 134h« stavlja se »§ 134.«; u § 149. odl. 1. br. 7 obrt. zakona briše se »§ 134e odl. 2.«; u § 154a obrt. zakona briše se »152. i 153.«

(4) Prestaje važiti § 13. naredbe koja se odnosi na privremeno uređenje poljoprivrednog rada.

(5) § 75f trg. zakona dobiva sliedeći sadržaj:

»U slučaju sporazuma kojim se jedan principal obaveže drugom principalu da trgovačkog pomoćnika koji je kod njega u službi ili je kod njega bio u službi ne će zaposliti ili da će ga zaposliti samo uz određene predpostavke, mogu obadvije stranke odustati od ovog sporazuma. Na temelju ovog sporazuma nema mjesta za tužbu niti za prigovor«.

(6) Ukoliko je u kojem zakonu ili naredbi naveden tarifni ugovor, stupa na njegovo mjesto tarifni red.

(7) Ovlašćuje se ministar rada Rajha da u sporazumu sa ministrom gospodarstva Rajha naredbenim putem izvrši daljnje promjene zakona i naredaba u smislu ovog zakona i da od toga odstrani moguće nesuglasnosti zakonskog teksta; ;takodjer može on u smislu novog shvaćanja izmjenjene zakone i naredbe objaviti u Reichsgesetzblatt-u.

§ 70.

Službeni odnosi dosadašnjih inspektora rada (nadzornika rada) prestaju sa 31. ožujkom 1934., u koliko nebi bili ponovno imenovani prema § 18. ovog zakona.

§ 71.

Ukoliko u poduzećima u kojima se prema propisima ovog zakona izdaje pravilnik poduzeća ne postoji poslovni red, ili postojeći poslovni red ne odgovara proisima ovog zakona, izdati će vodja poduzeća pravilnik poduzeća najkasnije do 1. srpnja 1934. Do stupanja na snagu pravilnika poduzeća važu i nadalje dosadašnji poslovni red kao pravilnik poduzeća.

§ 72.

(1) Tarifni ugovori koji su važili 1. prosinca 1933. ili koji bi stupili na snagu poslije ovog dana, ostaju na snazi do 30. travnja 1934., u koliko ih inspektor rada (nadzornik rada) ne izmjeni ili ne odredi raniji prestanak njihovog važenja.

(2) Tarifni ugovori i odluke o minimalnim nadnicama stručnih odbora za kućni rad koji važe na dan 30. travnja 1934. istekom ovog dana stupaju izvan snage, u koliko inspektor (nadzornik) rada ili ministar rada Rajha ne odrede da važe i dalje kao tarifni redovi; propis § 33. odl. 3 važi u odgovarajućem smislu.

§ 73.

(1) U § 25. zakona o državnim činovnicima poslije rieči »mornarica« i ispred rieči »predstojnik diplomatskih misija« dodaje se: »inspektor rada« (nadzornik rada).

(2) Zakonu o plaćama od 16. prosinca 1927. (Reichsgesetzbl. I. str. 349) kao prilog 1 priključena odredba o plaćama A, Povišice plaća, biti će promjenjena kako sliedi:

U platnoj grupi 1 dodaje se kod »ministarstvo rada Rajha« na kraju:

»Inspektori rada« (nadzornici rada).

preveo: Ing M. Ružyckyj)

BUGARSKI ZAKON O KOLEKTIVNIM UGOVORIMA I RJEŠAVANJU RADNIH SPOROVA

(Potvrđen ukazom br. 382 od 1. rujna 1936. i obnarodovan u »Državnom Vijesniku« br. 214 od 22. rujna 1936..; izmjenjen zakonom od 22. VI. 1940., »Državni Vijesnik« br. 138 i Zakonom od 2. V. 1941., »Državni Vijesnik« br. 95)

Glava I.
O KOLEKTIVNOM UGOVORU

Član 1.

Kolektivni ugovor je sporazum između predstavnika zakonom ustrojenih stručnih radničkih organizacija s jedne strane, te pojedinog poslodavca ili predstavnika zakonom ustrojenih stručnih poslodavačkih organizacija s druge strane, pomoću kojeg ugovora se ustanovljuje sadržaj budućeg pojedinačnog radnog ugovora između radnika i poslodavaca.

Član 2.

Kolektivni ugovor može biti sklopljen za pojedino poduzeće ili za skup poduzeća jedne te iste struke u nekom određenom kraju.

Član 3.

Kolektivni ugovor se zaključuje za neko određeno vrijeme, koje ne može biti duže od tri godine, na neodređeno vrijeme, ili za vrijeme trajanja nekog poduzeća, no tada najduže za dvije godine.

Član 4.

Kolektivni ugovor zaključuje se samo u pismenom obliku, podleži upisu kod nadzorništva rada i stupa na snagu od dana upisa.

Član 5.

Svako utanačenje u kolektivnom ugovoru, koje protuslovi zakonima za zaštitu rada, pravno je ništetno.

Član 6.

Kolektivni ugovor, koji je zaključen za neko određeno vrijeme ili za vrijeme trajanja nekog poduzeća, ne može se razvrgnuti prije nego što istekne ugovoreno vrijeme ili prije, nego što se dovrši poduzeće, ali u posljednjem slučaju ova zabrana razvrgnuća traje najduže dvije godine. Ako se pako uvjeti, pod kojima je sklopljen kolektivni ugovor, promjene nakon njegovog stupanja na snagu, ugovarajuće strane mogu tražiti njegovo razvrgnuće prije ugovorenog roka.

O tome donosi odluku pomirbeni sud, ako dotični ugovor uređuje odnose između radnika i poslodavaca na području jedne općine, ili središnji pomirbeni odbor, ako uređuje odnose između radnika i poslodavaca na području različnih općina. Riješenja pomirbenog suda i središnjeg pomirbenog odbora su konačna i protiv njih ne pristoji nikakovo pravo žalbe.

Kolektivni ugovor, koji je zaključen na neodređeno vrijeme može biti razvrgnut na zahtjev jedne strane zbog čega se preko nadzorništva rada, kod kojeg je dotični ugovor upisan o tome sučini posebna obavijest. Nadzorništvo rada mora ovu obavijest saopćiti drugoj ugovornoj strani odmah, a ugovor se smatra razvrgnutim 20-ti dan od dana, kada je uslijedilo saopćenje.

Član 7.

Kolektivni ugovor je obvezatan za sve radnike i poslodavce, na koje se odnosi, bez obzira na to, da li su ovi članovi onih zakonom ustrojenih stručnih organizacija, predstavnici kojih su ga sklopili.

Sporovi o primjeni i tumačenju kolektivnog ugovora, koji uređuju odnose između radnika i poslodavaca u jednoj općini, spadaju u nadležnost tamošnjeg pomirbenog suda. Sporovi o primjeni i tumačenju kolektivnog ugovora, koji uređuje odnose između radnika i poslodavaca na području različitih općina, spadaju u nadležnost tamošnjeg pomirbenog suda, ako se vode među pojedinim radnicima i pojedinim poslodavcima, a u nadležnost središnjeg pomirbenog odbora, ako se vode između skupova ili vrsta radnika i poslodavaca. U posljednjem slučaju postavlja svoj zahtjev pred središnjim pomirbenim odborom zakonom odobrena stručna organizacija, koja je zainteresirana na tom skupu ili vrsti.

Sporovi o primjeni i tumačenju kolektivnog ugovora rješavaju se najvećom hitnošću. Obzirom na red po kojem će se rješavati ti sporovi, zakon o građanskom sudbenom postupku nije obvezatan. Protiv rješenja pomirbenih sudišta i središnjeg pomirbenog odbora nema mjesta nikakavoj žalbi.

Stručne organizacije ne snose nikakovu materijalnu odgovornost u pogledu kolektivnih ugovora.

Glava II.

O RJEŠAVANJU RADNIH SPOROVA

Član 8.

U slučaju, da ne postoji kolektivni ugovor, a više od polovice radnika jednog ili nekolikih poduzeća jedne te iste vrste na području neke općine smatra, da uvjeti rada ili veličine njihovih plaća ne zadovoljavaju, mogu sačiniti obrazloženi zahtjev u svrhu poboljšanja tog stanja i to samo preko mjesnog podružničkog ili općeg radničkog udruženja.

Zahtjevi se predavaju na način, koji je određen ovom naredbom — zakonom.

Član 9.

Organi, koji ispitivaju i rješavaju gore navedene zahtjeve, jesu: 1.) općinski pomirbeni odbor, 2.) središnji pomirbeni odbor pri Ravnateljstvu za rad i društvovno osiguranje, 3.) ministar trgovine, obrta, veleobrta i rada, te 4.) ministarsko vijeće.

Član 10.

Općinski pomribeni odbor sastoji se od: predsjednika — tamošnjeg Kotarskog suca ili njegovog zamjenika — i članova — po jednog predstavnika zakonom ustrojenog mjesnog podružničkog ili općeg stručnog radničkog i poslodavačkog udruženja.

Ako poslodavci nemaju udruženja, u odboru učestvuje sam poslodavac, ako se zahtjev odnosi na radne uvjete i visinu plaće u njegovom poduzeću; a ako zahtjev obuhvaća više poduzeća, predstavnik poslodavaca, koji se među njima bira na poziv predsjednika najkasnije u trodnevnom roku od poziva.

Član 11.

Središnji pomirbeni odbor se sastoji od: predsjednika — jednog suca vrhovnog upravnog suda — i članova: predstavnika Ravnateljstva za rad i društvovno osiguranje i po jednog predstavnika zakonom ustrojenih saveza radnika i poslodavaca.

Predsjednika središnjeg odbora imenuje na jednu godinu Ministarsko vijeće na prijedlog ministra pravosuđa, a ostale članove imenuje i razriješava dužnosti Ministar trgovine, obrta i rada.

Član 12.

Pismeni i podrobni zahtjevi predavaju se predsjedniku mjesnog općinskog pomirbenog odbora.

Član 13.

Čim predsjednik mjesnog općinskog odbora zaprimi zahtjev, saziva najkasnije u roku od tri dana članove pomirbenog odbora radi donošenja rješenja. Odbor mora donijeti riješenje najkasnije u trodnevnom roku od posljednjeg zasjedanja.

Prije donošenja rješenja odbor može saslušati vještake.

Usvojeno rješenje upisuje se u posebnu zapisničku knjigu i, ako je potpisano od svih članova odbora bez odvojenog mišljenja, stupa na snagu odmah i primjenjuje se od dana, kada je zahtjev prispio predsjedniku odbora.

Ako je rješenje potpisano uz odvojeno mišljenje, ili koji od članova ne pristupi na zasjedanje, pismeni zahtjev zajedno sa prepisom zapisnika upućuje se Ravnateljstvu za rad i društvovno osiguranje.

Zahtjevi prispjeli Ravnateljstvu za rad i društvovno osiguranje ovako će biti uzeti u rad:

a) ako zahtjev ne obuhvaća više od 200 radnika, donijet će Ministar trgovine, obrta, veleobrta i rada posebnu zapovjed — bez prava na žalbu — a na temelju izvješća ravnatelja za rad i društvovno osiguranje;

b) ako zahtjev obuhvaća više od 200 radnika — ravnatelj za rad i društvovno osiguranje će ga uputiti središnjem pomirbenom odboru.

Zahtjev se neće uzeti u rad i smatra se kao da nije ni podnesen, ako ona stranka, koja ga je predala nije pristupila zasjedanju unatoč tome, što je bila uredno pozvana.

Član 14.

Čim predsjednik središnjeg pomirbenog odbora primi zahtjev, određuje u roku od tri dana zasjedanje u svrhu donošenja odluke.

U zasjedanju odbora mogu biti preslušani i vještaci i mogu prisustvovati sa savjetodavnim glasom, izaslanici Ministra trgovine, obrta, veleobrta i rada.

Odbor može neposredno voditi izvide i istragu, ako je to neophodno potrebno i ako je slučaj naročito zamršen.

Odbor mora donijeti odluku sa zapisničkim riješenjem o zahtjevu najkasnije u petodnevnom roku od posljednjeg zasjedanja.

Ako je riješenje donijeto jednoglasno, stupa na snagu odmah i primjenjuje se od dana predanog zahtjeva predsjedniku općinskog pomirbenog odbora, ako je bilo podnijeto preko njega, ili od dana njegovog predavanja Ravnateljstvu za rad i društvovno osiguranje, ako je tome predano.

Ako nije bila postignuta jednoglasnost kod donošenja riješenja, cijeli predmet se upućuje odmah Ministru trgovine, obrta, veleobrta i rada, koji ga sa izvješćem podnosi na rad ministarskom vijeću.

Ministarsko vijeće izriče svoju odluku o zahtjevu, koja stupa na snagu suglasno sa propisima iz odjela 5.) ovoga člana.

Član 15.

Na isti način središnji pomirbeni odbor može riješavati i zahtjeve, koji se odnose na uvjete rada uopće i visinu plaća radnika jedne cijele struke uopće u nekom kotaru, oblasti ili u cijeloj državi, ako takav zahtjev bude postavio ravnatelj za rad i društvovno osiguranje.

Čl. 15a.

Za obnavljanje postojećeg kolektivnog ugovora vrijede slijedeća pravila:

Radnička organizacija, ugovorna strana, može tražiti obnavljanje ugovora tri mjeseca prije isteka ugovornog roka. Ako u prvom mjesecu toga tromjesječja ne bude zaključen novi kolektivni ugovor zahtjev se predaje nadležnom općinskom ili središnjem pomirbenom odboru. Posljednji je dužan da izrekne svoju odluku u roku od mjesec dana od predaje zahtjeva njemu, a središnji odbor u roku od mjesec dana od kako je zahtjev prispio pred taj odbor.

Rješenje pomirbenog odbora (općinskog ili središnjeg) ili zapovjed ministra trgovine, obrta, veleobrta ili rada stupa na snagu onoga dana, u kojem ističe rok starog kolektivnog ugovora.

Ako ministarsko vijeće riješi predmet prije nego što su istekla tri mjeseca od izmaka roka starog ugovora, odluka se primjenjuje od izmaka roka starog ugovora. Ako vijeće zakasni sa donošenjem odluke više od tri mjeseca, ono određuje dan kojim počinje primjena novog kolektivnog ugovora.

Ako taj dan ne pada na isti dan kada i izmak starog ugovora, ovaj posljednji smatra se produženim do dana, koje je odredilo ministarsko vijeće za primjenu novog ugovora.

Član 16.

Organi, predviđeni u članu 9 ove naredbe-zakona mogu izdati odredbe, koje su nepovoljnije za radnike od onih, predviđenih u zakonima o zaštiti rada.

Odluke, koje bi tvorile nepovoljnije uvjete za radnike od onih, koji su predviđeni u zakonima za zaštitu rada, su pravno ništetne.

Član 17.

Jednoglasna rješenja općinskih pomirbenih odbora i središnjeg pomirbenog odbora, odluke ministarskog vijeća i zapovjedi ministra trgovine, veleobrta, obrta i rada imadu učinak kolektivnog ugovora te protiv njih nema nikakovog prava žalbe.

Glede sporova o primjeni i tumačenju rješenja općinskih pomirbenih odbora, središnjeg pomirbenog odbora, zapovjedi ministra trgovine, obrta, veleobrta i rada, te odluka ninistarskog vijeća, primjenjuju se pravila za primjenu i tumačenje kolektivnih ugovora, koji uređuju odnose između radnika i poslodavaca na području različnih općina.

Čl. 17a.

U slučaju objavljivanja vojnog stanja u cijeloj državi ili u pojedinim oblastima, a isto tako i zbog izvanrednih događaja, koji bi doveli u opasnost redovni gospodarski život u državi, odredbe glave II-ge za rješavanje radnih sporova ne primjenjuju se.

U takovom slučaju sva pitanja, koja se odnose na visinu radničkih nadnica u nekom poduzeću iil u poduzećima cijele jedne vrste u jednoj ili više općina, kotareva i oblasti ili za cijelu državu, rješava ministarsko vijeće nakon izvješća ministra trgovine, obrta, veleobrta i rada.

Zahtjeve upravlja Bugarski radnički savez ministru trgovine, veleobrta, obrta i rada.

Rješenja ministarskog vijeća su konačna i protiv njih nema prava žalbe. Ona stupaju na snagu od dana objavljivanja u »Državnom Vijesniku«.

Zatečena ugovorna arbitražna rješenja ostaju na snazi dok im ne mine rok.

Glava III.

O ŠTRAJKU I ISKLJUČENJU.

Član 18.

Štrajk i isključenje su zabranjeni.

Štrajk postoji onda, kada svi ili dio radnika napusti posao u svrhu, da se poduzeće stavi u nemogućnost produžiti radom.

Isključenje postoji onda, kada poslodavac razriješi poslovni odnos sa svima ili sa dijelom svojih radnika u svrhu, da postigne umanjenje njihove plaće ili da ih prisili na rješenje nastalog spora u njegovom ili tuđem poduzeću.

Ne smatra se da postoji isključenje: 1. ako na dan razriješenja službovnog odnosa poslodavac plati odmah radnicima njihovu plaću za otkazni rok i ako s razriješenjem službovnog odnosa nije bila spojena namjera, da postigne umanjenje njihove plaće ili da ih prisili na rješenje nastalog spora u njegovom ili tuđem poduzeću;

2. kada se razriješenje službovnog odnosa moralo učiniti zbog toga, jer se rad ne može produžiti poradi okolnosti, koje ne može poslodavac savladati kao: požar, poplava, potres i tome slično.

Glava IV.

KAZNENE ODREDBE.

Član 19.

Radnik, koji sudjeluje u štrajku lišava se sasvim ili djelomično prava i prednosti, koje mu pripadaju po zakonima za zaštitu rada, bilo na zahtjev nadzorništva rada bilo na zahtjev poslodavca odlukom pomirbenog suda izrečenom u zato određenom zasjedanju.

Član 20.

Poslodavac, koji sudjeluje u isključenju ili ga objavi kažnjava se globom od 20.000.— do 100.000.— Leva.

Član 21.

Osobe, koje podstiču ili su podstaknule, bilo radnici, da objave ili sudjeluju u štrajku, bilo poslodavci, da objave ili sudjeluju u isključenju, kažnjavaju se tamnicom od jedne do tri godine.

Glava V.

KONAČNE ODREDBE.

Član 22.

Radi primjene nazočnog zakona izdaje se carskim ukazom pravilnik na prijedlog ministra trgovine, obrta, veleobrta i rada.

Član 23.

Nazočna naredba — zakon stupa na snagu od dana objave u »Državnom Vijesniku« i ukida sve zakone i naredbe, koje su protuslovne.

(Prevod sa bugarskog)

PREDSTAVNIK TALIJANSKIH RADNIKA U RADNIČKOJ KOMORI. 13. rujna posjetio je comm. Ferruccio Folliero, središnji nadzornik »Opera nazionale dopolavoro« Radničku komoru i Hrvatski radnički savez, te je u pratnji povjerenika i ostalih razgledao prostorije ovih naših radničkih ustanova, zanimajući se napose za kulturno prosvjetni rad Hrvatskog radničkog saveza.

PRORAČUN RADNIČKE KOMORE POVEĆAN za 1,000.000.— KUNA. Obzirom na skupoću potrebno je bilo povisiti plaće i namještenicima Radničke komore. U tu su svrhu povjerenik i glavni tajnik komore posjetili ministra udružbe dr. Lovru Sušića, koji je odobrio povišenje proračuna za 1,000.000.— Kuna i to na osnovu povećanih nadničkih razreda kod SOR-a. To je povišenje bilo potrebno i obzirom na povećanje poslovanja Radničke komore u Zagrebu preuzećem dužnosti zaštite radnika, koju je do sada vršila komora u Splitu.

GENERAL EUGENIO COSELSCHI U RADNIČKOJ KOMORI. Dne 3. rujna posjetio je šef izaslanstva Narodne fašističke stranke general Coselschi sa svojom pratnjom Radničku komoru i Hrvatski radnički savez. Fašistički predstavnici bili su zadivljeni napretkom tih radničkih institucija, koji je iskazan u polučenim rezultatima, a naročito radom izvršenim za kratko razdoblje od osnutka Nezavisne Države Hrvatske.

OSNOVANA PODRUŽNICA HRS-a U DUGOM SELU. U mjesecu kolovozu ove godine osnovana je u Dugom selu podružnica HRS-a. Povjerenikom u podružnici izabran je dugogodišnji član Ivan Kleić. Nova je podružnica sklopila već više skupnih ugovora za radnike sviju struka na svom području.

NEUPOSLENI TEKSTILNI RADNICI ŽELE BITI NA JAVNIM RADOVIMA. Predstavnici tekstilnih radnika iz Duge Rese posjetili su dne 9. rujna tajnika za javne radove Ing. Bulića i zamolili ga, da ih zaposli na javnim radovima, jer u pomanjkanju sirovina ne mogu biti uposleni u tekstilnim poduzećima. Prije je bilo oko 3.500 radnika zaposleno u Dugoj Resi, dok je sada taj broj spao na 1.000.— radnika.

UREDJENJE BERIVA RUDARSKIM RADNICIMA. U mjesecu rujnu vršeni su pregovori u Rudarskom poglavarstvu izmedju predstavnika HRS-a i Saveza rudarskih i metalurgijskih poduzeća u N. D. H. Svrha pregovora je bila da se dodje do povišenja temeljnih i akordnih plaća, kao i isplate ratnih plaća. Do toga dana nisu rudarska poduzeća isplatila ratne plaće svojim radnicima. Pregovori su se vršili s predstavnicima iz rudnika u Hrvatskom Zagorju, Podravini i Slavoniji, koji su rudnici obuhvaćeni postojećim skupnim ugovorom.

HRVATSKI RADNIČKI SAVEZ PODNIO JE U ZADNJE VRIJEME VIŠE NACRTA SKUPNIH UGOVORA. Na Radnom sudu u mjesecu rujnu završena je rasprava o zahtjevu HRS-a, da se dadu povišice i skuparinski doplatak gradjevinarskim radnicima u Zagrebu, a tim je oko 10.000. — Istovremeno su vodjeni pregovori u Radničkoj komori za skuparinski doplatak i povišicu nadnica gradjevinarskih radnika u Samoboru. Za radnike u kamenolomu Vetovo kraj Požege vodjeni su pregovori i završeni s uspjehom. Nadnice su povećane za 85%, a neke i za 150 i 200%. Predložen je nacrt skupnog ugovora za ciglanu Grabarjevo kraj Požege, kao i za parnu ciglanu u samoj Požegi. Gradskoj je općini u Koprivnici predložen nacrt skupnog ugovora za ciglarske radnike, a isto je takav ugovor predložen i tt. Krčmar u Virovitici. U nastojanju da se poboljšaju plaće i radni uvjeti pećarskim radnicima grada Zagreba, nije došlo do sporazuma, pa je ovaj prijedlog predan Radnom sudu na daljnji postupak. Klesari i brusači u Zagrebu pozvani su bili na izravne pregovore radi uredjenja plaćevnih uvjeta radnika, ali se poslodavci nisu odazvali. Radnička će komora u tom pogledu ponovno sazvati poslodavce radi mirnog riješenja spora. U koliko do toga ne dodje posredstvom Komore, predat će se predmet na daljnji postupak Radnom sudu. U Bedekovčini na ciglani Braće Bohn poluženi su povoljni uspjesi i radnicima su osjetljivo povišene nadnice. Za radnike u kamenolomu u Gotalovcu predložen je nacrt skupnog ugovora.

SKUPNI UGOVOR ZA RADNIKE ZAPOSLENE NA LONJSKOM POLJU. Početkom rujna održan je sastanak radnika, koji rade na javnim radovima kod presušivanja Lonjskog pola u Lubini. Na ovom sastanku zatražili su radnici posredovanjem HRS-a povišenje nadnica. Na tim je radovima zaposleno oko

500 radnika. Za te je radnike potrebno urediti pitanje nadnica, doplatka na rad u akordu i ograničeno radno vrijeme. Podjedno je podnešen za te radnike i skupni ugovor poslodavcu Dragutinu Ivaku iz Dugog sela.

SKUPNI UGOVOR I CJENIK KROJAČA KONFEKCIONARA. Na osnovu postignutog sporazuma izmedju obrtnika i pomoćnika krojačko-konfekcionarske struke povišene su plaće pomoćnicima. Istovremeno izradjen je i novi cjenik za radove krojača i konfekcionara.

SVI GRADJEVNI RADNICI DOBILI SKUPNI UGOVOR. Radni sud u Zagrebu raspravio je radni spor izmedu HRS-a kao strukovne ustanove gradjevnih i tesarskih radnika i njihovih poslodavaca u Zagrebu za uredjenje plaćevnih uvjeta, te sklapanje novog skupnog ugovora. Nakon provedene rasprave, Radni je sud odobrio podnešeni nacrt skupnog ugovora za gradjevinarske radnike. Na osnovu tog nacrta utvrdjene su povišice nadnica prema posebnoj specifikaciji.

NAREDBA O SKUPNOM UGOVORU IZMEDJU HRS-a I SAVEZA VELEOBRTNIKA. Ministar udružbe dr. Lovro Sušić izdao je ovu naredbu: Na temelju stavke 1. člana 14. Odredbe o utvrdjivanju minimalnih nadnica, zaključivanju skupnih ugovora, pomirenju i arbitraži, donosim slijedeću naredbu: Opći jedinstveni skupni ugovor za sva poduzeća i radnika pilana i sporednih pogona, veleobrta drva i drvno-kemijskog veleobrta sklopljen 9. srpnja o. g. izmedju Saveza veleobrtnika i trgovaca šumskih proizvoda i HRS-a u N. D. H. Udruženje veleobrtnika i trgovaca drvetom za Bosnu i Hercegovinu.

NAREDBA O SKUPNOM UGOVORU IZMEDJU HRS-a I SAVEZA VELEOBRTNIKA. Na osnovu jedne naredbe ministra udružbe dr. Lovre Sušića imadu se nadnice niže od 6.— odnosno 7.— Kuna povisiti na 6.— i 7.— Kuna po satu u skupnom ugovoru sklopljenom izmedju Saveza veleobrtnika i trgovaca šumskim proizvodima i HRS-a u N. D. H.

SKUPNI UGOVOR ZA RADNIKE VELEOBRTA ŽESTE I PJENICE. U Savskom Marofu održana je rasprava posredovanja izmedju predstavnika veleobrta žeste i pjenice i predstavnika HRS-a radi donošenja skupnog ugovora za ložače zaposlene u tom veleobrtu. Na toj raspravi došlo je do sporazuma, te je predloženi novi skupni ugovor potpisan. Pored povišenja nadnica postignuti su za radnike i plaćeni dopusti i utvrdjeno je radno vrijeme na 8 sati dnevno.

NOVI SKUPNI UGOVOR ZA PEKARSKE RADNIKE. HRS je pokrenuo akciju za novi skupni ugovor pekarskih radnika na području grada Zagreba, kako bi se na taj način poboljšali radni i plaćevni uvjeti radnika te struke, a prvenstveni zahtjev je ukinuće noćnog rada. Povodom tog nacrta vodjeni su pregovori izmedju Saveza hrvatskih pekarskih obrtnika i HRS-a u Zagrebu 15., 22. i 23. rujna o. g., na kojima je došlo do nekih rezultata u korist pekarskih radnika. Ukinut je noćni rad i radno je vrijeme utvrdjeno na 9 sati dnevno. U pogledu plaćevnih zahtjeva predat je predmet Radnom sudu u Zagrebu.

NAMJEŠTENICI UGOSTITELJSKE RADNJE »MIMOZA« OSTAJU U POSLU I UREDNO ĆE PRIMATI PLACE. 29. rujna održana je rasprava posredovanja izmedju vl. radnje »Mimoza« Mire Lindauer i HRS-a zbog otkaza zaposlenom osoblju i neispravnog isplaćivanja beriva. Na tim su pregovorima postignuti sporazumi, i vlasnica je povukla otkaze i pristala da u buduće zakonski isplaćuje namještenike.

RIJEŠEN SPOR U TVORNICI OPEKA U SESVETAMA. 29. rujna održana je rasprava predstavnika HRS-a i vlasnika tvornice opeka u Sesvetama Zvonimira Sušića radi sukoba radnika i poslovodje u poduzeću i u svrhu sklapanja novog skupnog ugovora. Spor je riješen tako, da su radnicima isplaćene nadnice za vrijeme koje su bili krivnjom poslovodje neuposleni.

POVOLJNI UVJETI RADA ZA RADNIKE UPOSLENE U HRV. VELEOBRTU KATRANA I PODUZEĆU ANTUNA RESA. Dne 20. rujna sklopljen je posredstvom HRS-a jedan od najpovoljnijih ugovora sa hrv. veleobrtom katrana i asfaltnim poduzećem Antuna Resa. Ovim novim skupnim ugovorom dobili su radnici povišenje nadnica, i što je najvažnije dobili su pravo na otpravnine, koje iznose 12 do 20 tjednih plaća prema provedenim godinama službe. Osim toga dobili su radnici i nadoplatak na ženu.

SKLOPLJEN JE SKUPNI UGOVOR ZA RADNIKE »ZAGORKE« D. D. U BEDEKOVČINI. 17. rujna potpisan je skupni ugovor za radnike tvornice glinenih proizvoda »Zagorka d. d.« u Bedekovčini. Radnici su ovim skupnim ugovorom dobili povišenje nadnice i plaćeni godišnji odmor.

SKUPNI UGOVOR RADNIKA U PODUZEĆU »GUMA«. 22. rujna vodjena je rasprava posredovanja izmedju predstavnika tt. »Guma« i predstavnika HRS-a. Na pregovorima je došlo do sporazuma, i potpisan je novi skupni ugovor, kojim su radnici dobili povišenje nadnica od 2.— do 3.— Kune po radnom satu. Uredjeno je zatim pitanje plaćenog dopusta od 7 do 14 dana, pitanje vojne vježbe i bolesničkog tjedna, a samo je radno vrijeme ograničeno na 8 sati dnevno.

SKUPNI UGOVOR ZA RADNIKE U MESNICAMA. 11 rujna nastaviljeni su u prostorijama Saveza hrvatskih obrtnika pregovori s HRS-om. Hrvatski mesarski pomoćnici već godinu dana nemaju uredjeno pitanje radnih i plaćevnih odnosa. U tu su svrhu preko HRS-a pokrenuli pitanje donašanja skupnog ugovora i ovih se dana očekuje konačno sklapanje novog skupnog ugovora.

U »NORISU« SKLOPLJEN JE NOVI SKUPNI UGOVOR. Pošto je poduzeće »Noris«, koje se bavi veleprodajom bilo u židovskim rukama, državne vlasti postavile su u tom poduzeću povjerenike. Novom upravom poduzeće je intenzivnije proradilo, a radnicima je povišena plaća od 3.— do 4.— Kuna po radnom satu. Osim toga imadu radnici pravo na otpravninu i to za svaku godinu jednu mjesečnu plaću. Dopusti traju od 6 do 12 dana. Radnicima se osim toga isplaćuje nadoplatak na ženu u iznosu od 400.— Kuna, a na svako pojedino dijete 200.— Kuna mjesečno.

NVI SKUPNI UGOVORI. U mjesecu rujnu sklopio je HRS preko svojih predstavnika nekoliko novih skupnih ugovora. Tako je za radnike užarske robe sklopljen ugovor tt. Josip Balković, i po tom ugovoru povišene su plaće radnicima za 60 do 100 posto. Dne 17. rujna stupio je na snagu novi skupni ugovor sklopljen izmedju HRS-a i tvornice trikotaže Karlo Rossi. Radnici su postigli bolje plaćevne uvjete i plaćeni godišnji odmor. Osim toga sklopljen je kolektivni ugovor izmedju tt. »Union« pivovare u Ljubljanskoj ulici i sekcije HRS-a. Tim su ugovorom dobili radnici povišicu plaće od 3.— do 5.— Kuna po radnom satu.

DOVRŠAVAJU SE RADNIČKA NASELJA. U Sarajevu je ovih dana boravio izaslanik ureda za gradnju hrvatskih radničkih obiteljskih domova g. Jeronim Božinović. Tom prilikom riješena su mnoga pitanja u vezi s gradnjom hrvatskog radničkog naselja u Sarajevu, koje nosi ime Husein-bega Gradaščevića. Gradnja naselja vrlo dobro napreduje i u njoj je zaposleno oko 400 radnika. Mnoge su zgrade već pod krovom, tako da će još prije konca ove godine prva skupina hrvatskih kuća u Sarajevu biti potpuno dovršena. Kako je poznato ovo će naselje biti jedno od najvećih i najsuvremenijih hrvatskih radničkih naselja u našoj državi. Ono će se sastojati od 632 higijenski uredjena radnička stana, s ukusnim uličnim drvoredima.

1,000.000 KUNA ZA POPRAVAK CESTE KOD JAJCA. Koncem mjeseca rujna Ministarstvo prometa i javnih radova odobrilo je izvanrednu svotu od 1,000.000 Kuna za poprava ki preuredjenje ceste kod Jajca. U tim će radovima biti uposleni većinom bjegunci iz jugoistočnih krajeva Hrvatske.

HRVATSKA RADNIČKA KOMORA PODIŽE LJEČILIŠTA I OPORAVILIŠTA ZA RADNIČKU DJECU. Radnička komora u Zagrebu u zajednici s hrvatskim strukovnim organizacijama podići će tokom ove godine ljetovalište i oporavilište za djecu hrvatskih radničkih obitelji. Oporavilišta i lječilišta podignut će se u Gorskom Kotaru, Slavoniji i Hrv. Primorju. Prvih godina moglo bi se primati u ova oporavilišta oko 500 radničke djece svakog mjeseca. Osim toga Radnička će komora nastojati da se u svim većim veleobrtima podignu skloništa za radničku djecu, čiji roditelji rade u odnosnim veleobrtima.

RADNICI NA OPORAVKU U STUBIČKIM TOPLICAMA. U kupalištu Stubičke toplice osiguran je besplatni 10-dnevni odmor radnicima gradskih poduzeća grada Zagreba. Brigom gradonačelnika g. Wernera poslan je u rujnu na oporavak 81 radnik.

U SARAJEVU POSTOJE 2 RADNIČKE KUHINJE. U sporazumu s ustaškim vodstvom u Sarajevu osnovane su 2 radničke kuhinje, koje daju radnicima zdravu i jeftinu hranu u uredno uredjenim prostorijama. U tim su kuhinjama ugradjeni krugovalni prijemnici, pa radnici za vrijeme ručka slušaju vijesti i glazbu. Stolovi su ukrašeni cvijećem, a naročita je briga posvećena čistoći. Poglavnik, pohvalivši djelatnost ovih javnih kuhinja, poslao je po Ministru unutrašnjih poslova dru Antukoviću 100.000 Kuna za potrebe ovih kuhinja. Osim toga svoje su priloge dali i sarajevski veleobrti, banke i trgovine, u kojima je nabavljena potrebna zaliha hrane.

OSIGURAN BOLJI ŽIVOT RADNIKA U BRODU. Kada je srpska soldateska u svome bijegu porušila veliki željeznički most preko Save kod Broda, ostalo je oko 1.000 pretovarnih radnika bez posla. Pošto su radovi oko podizanja i uredjenja mosta brzo napredovali, došlo je opet do uspostave prometa izmedju našeg sjevera i juga. Velike količine raznog materijala, koji se pretovaruje iz vagona uskotračne željeznice u kola normalnog kolosjeka zahtjeva veći broj radnika stalno zaposlenih od strane državnih željeznica. Tom su svrhom na neposrednim pregovorima uredjena pitanja nadnica i radnog vremena na zadovoljstvo radnika zastupanih po HRS-u.

SHPN TRAŽI DA ŽIDOVI I SRBI ISPLATE OTPRAVNINE NAMJEŠTENICIMA NAPUŠTENIH PODUZEĆA. SHPN je upozorio Ministarstvo udružbe za potrebu zaštite namještenika onih poduzeća, koja su odredbom Državnog ravnateljstva za ponovu prešla u vlasništvo drugih osoba. Po postojećim zakonskim propisima ti namještenici gube stečena prava o otkaznom roku i o otpravninama, jer novi vlasnici nisu dužni i ne žele namještenike i dalje zadržati u službi, odnosno preuzeti jamstvo za njihova do sada stečena prava. SHPN predložio je da se naredbenim putem ustanovi, da su prijašnji vlasnici dužni svakom dugogodišnjem namješteniku isplatiti odgovarajuću plaću na osnovu Zakona o radnjama. U tom slučaju bi ti namještenici kod novog vlasnika započeli novi službeni odnos, ali opet tako da se poštuju propisi zakona o radnjama o otkaznim rokovima i otpravninama.

220.000 RADNIKA U N. D. H. PRIMILO JE NA NADNICAMA U SVIBNJU PREKO 206,000.000 KUNA. Središnjica osiguranja radnika objavljuje brojidbene podatke o broju osiguranih radnika i namještenika u N. D. H. u mjesecu svibnju o. g. U cijeloj državi bilo je kod mjesnih organa SOR-a osigurano preko 220.000 radnika. U taj je broj uračunato članstvo namještenićkog osiguranja »Merkur«, koje je brojilo preko 15.500 članova. Prosječna osigurana nadnica za osiguranike obaju spolova u cijeloj državi je 40,75 Kuna na dan.

NAPREDAK U NAŠEM DRUŠTVOVNOM ŽIVOTU. Ovih je dana održano u vijećnici Radničke komore vijećanje izmedju poslodavačkih i posloprimačkih organizacija. Na tom vijećanju je pretresen nacrt Ministarstva udružbe o uredjenju suradnje rada i kapitala. Nakon opširne rasprave složili su se predstavnici posloprimaca i posodavaca u načelnom gledištu, po kome će se radni odnosi riješavati sporazumno izmedju ova dva čimbenika proizvodnje pod nadzorom državnih vlasti, s time d akod jedne i druge strane bude takova organizacija, koja će očuvati društvovni mir, a na korist predstavnika i rad ai kapitala. Vijećanje je završio ministar dr. Lovro Sušić, zahvalivši se prisutnima na trudu i radu uloženom na poboljšanju naših društvovnih prilika.

USKORO ĆE STUPITI NA SNAGU NAREDBA O OBITELJSKIM DOPLATCIMA RADNIKA I NAMJEŠTENIKA. Mjerodavni čimbenici N. D. H. pokazali su mnogo razumijevanja za poboljšanje životnih prilika radnika i namještenika. Uskoro eć izaći naredba o obiteljskim doplatcima za radnike i namještenike. O velikoj koristi koju će hrvatskim radnicima donijeti ova uredba suvišno je govoriti. Radnicima će se omogućiti stvaranje obitelji, a koji već imaju svoju obitelj lakši život, jer i radnici moraju osjetiti da se nalaze u novoj državi, u novoj Hrvatskoj. Obitelj je hrvatskom narodu najsvetija stvar, čiji se opstanak pod svaku cijenu mora osigurati. Mjerodavni su to razumjeli, a kao dokaz će poslužiti ova nova uredba.

Izdavač: Radnička komora, Zagreb, Krešimirov trg broj 6. — Odgovorni urednik povjerenik Vjekoslav Blašković. Glavni urednik Dr. Ing. Ernest Marks. Uredništvo i uprava Krešimirov trg 6. IV. kat. (Radnička komora). Izlaz svakoga mjeseca. Pretplata godišnje Kn. 144·—. Pojedini broj Kn 18·—. Tisak: Hrvatske Državne Tiskare, Zagreb, Frankopanska ulica 26. Za tiskaru odgovara Stanislav Pintarić.

INDEKS TROŠKOVA ŽIVOTA

Ekonomskog instituta Nez. Drž. Hrv. i Radničke komore za rujan 1941.

Vrst robe	Faktor potrošnje	Cijena VIII. 1939.	Cijena IX. 1941.	Troškovi VIII. 1939.	Troškovi IX. 1941.
I. Hrana:					
Kruh	12 kg.	3·23	5·63	38·76	67·56
Brašno narodno	1 „	3·—	5·—	3·—	5·—
„ kukuruzno	1·5 „	2·—	4·75	3·—	7·13
Grah-trešnjevac	2 „	5·—	10·50	10·—	21·—
Krumpir	7 „	1·50	4·—	10·50	28·—
Tjestenina	1·50 „	5·50	19·75	8·25	29·63
Riža	1 „	7·—	17·25	7·—	17·25
Govedina str. d.	1 „	15·—	31·—	15·—	31·—
Svinjetina str. d.	1 „	16·—	42·—	16·—	42·—
Teletina str. d.	1 „	16·—	31·—	16·—	31·—
Suho meso	0·50 „	20·—	57·50	10·—	28·75
Mast svinjska	0·50 „	18·—	50·—	9·—	25·—
Ulje stolno	0·2 lit.	12·—	25·—	1·—	4·80
Mlieko	10 „	2·50	4·50	25·—	45·—
Maslac	0·50 kg.	26·—	68·—	13·—	34·—
Sir kravlji	1 kom.	5·—	12·—	5·—	12·—
Jaja	15 „	0·80	2·—	12·—	30·—
Šećer	1·50 kg.	14·75	23·88	22·13	35·82
Kneipp	0·50 „	14·—	26·—	7·—	13·—
Franck	0·30 „	19·50	30·75	5·85	9·23
Sol	0·30 „	2·50	2·50	0·75	0·75
Ocat	0·5 lit.	2·—	3·50	1·—	1·75
Salata zelena	1 kg.	5·—	8·—	5·—	8·—
Kupus zeleni	2 „	3·—	2·—	6·—	4·—
Poriluk — Špinat	1 „	2·—	8·—	2·—	8·—
Kelj	1 „	3·—	3·—	3·—	3·—
Grašak, mahune	1 „	7·50	6·—	7·50	6·—
Rajčice	1 „	2·—	6·50	2·—	6·50
Voće	2 „	2·50	12·—	5·—	24·—
Svega				269·94	579·37
+ 20% za razno				53·99	115·87
Ukupno				323·93	695·24
INDEKS HRANE				100·—	214·63
II. Odjeća i obuća:					
1 zimski kaput	1/48	980·—	1.800·—	20·42	37·50
1 hubertus	1/48	390·—	900·—	8·13	18·75
1 odijelo	1/12	890·—	1.680·—	74·17	140·—
1 radno odijelo	1/6	110·—	300·—	18·33	50·—
1 mužka košulja	1/3	85·—	160·—	28·33	53·33
1 duge gaće	1/6	38·—	96·—	6·33	16·—
1 kratke gaće	1/6	28·—	68·—	4·67	11·33
1 čarape	1	6·—	24·—	6·—	24·—
1 cipele	1/12	195·—	355·—	16·25	29·58
1 donjenje i popr. peta	1/6	45·—	140·—	7·50	23·33
1 šešir	1/12	38·—	125·—	3·17	10·42
1 metar plat. za krp.	1/6	6·50	46·—	1·08	1·67
Ukupno				194·38	421·91
INDEKS ODJEĆE I OBUĆE				100·—	217·05

Vrst robe	Faktor potroška	Cijena VIII. 1939.	Cijena IX. 1941.	Troškovi VIII. 1939.	Troškovi IX. 1941.
III. Stan:				156·—	250·—
1 namještena soba na periferiji				100·—	160·26
INDEKS STANA					
IV. Ogrijev i rasvjeta:					
Drvo bukovo	50 kg.	0·32	0·60	16·—	32·50
Ugljen	50 „	0·48	0·76	24·—	37·75
Električna struja	4 KW	4·70	6·—	18·80	24·—
Ukupno				58·80	94·25
INDEKS OGRJEVA I RASVJETE				100·—	160·29
Ukupni troškovi života				733·11	1.461·60
+ 10% za razno				73·31	146·14
Sveukupni troškovi života				806·42	1.607·54
INDEKS TROŠKOVA ŽIVOTA				100·—	199·34

VELETRGOVINA ŽELJEZA I ŽELJEZNE ROBE

MERVAR I HODNIKOVIĆ

ZAGREB Petrinjska 3

Poznato solidno nabavno vrelo za sve što trebate

ŠLEGER FRANJO I WERNER MILAN

MESNICA

VLASTITI PROIZVOD SUHOMESNATE ROBE

ZAGREB

MAROVSKA 16 TEL. 62—84

Rezervirano

Vilko Dodig

TVORNICA ČARAPA I TRIKOTAŽE

ZAGREB

VLAŠKA UL. 81 A

POŠTANSKI ČEK. RAČUN br. 49.078

BRZOGLAS.....

Sve zdravstvene potrebštine

za apoteke
drogerije
parfumerije

dobavlja uz najniže tržne cijene

Anatol Ćurković

»Rika«

tvornica vate, zavojnog i sanitetskog materijala, Zagreb, Kurelčeva ul. 4 - Brzoglas 23-528

ZUGMAYER I GRUBER

Dioničko društvo za promet kovinama

Domaća tvornica bakra i mesinga

SLOVENSKA BISTRICA - Brzoglas br. 2

Prodajno skladište: ZAGREB, Svačićev trg 12, brzoglas broj 22-657

Proizvada i drži stalno na skladištu: Bakar: limove, ploče, šajbe (tepsije), cijevi, šipke, kovane šolje, elektrolyt bakrenu žicu, užeta, šipke za elektro-industriju, žicu za svarivanje i desoksidacione metale. Bakreni materijal za lokomotive, bakrene zakovice, silicium-bronzanu žicu i t. d. Mesing: limove ploče, šipke, cijevi, žicu i t. d. — Aluminij: limove ploče, šipke, cijevi, žicu i t. d.

Prerađujemo svaku količinu staroga bakra, mesinga i aluminija uz najpovoljnije dnevne cijene.

Me-Ba

d. d.

TVORNICA KOVINSKIH PROIZVODA I PRERADBA UMJETNIH MASA

ZAGREB, Fijanova ulica broj 10

Brzoglas: 23-146 i 23-147

Naslov za listove: ZAGREB I., pošt. pret. 30 - Brzojavi: MEBA, Zagreb

„IVANČICA“ tekstilna industrija d. d.

ZAGREB
Zavrtnica 18
BRZOGLAS 38-05

Izradjuje: KORDSAMTE
FUSTIANE
ZEFIRE ZA KOŠULJE
PAMUČNE TKANINE ZA HALJINE

Bijeljenje prediva i pamuka.

DRUŠTVO ŽIGICA ZA NEZAVISNU DRŽAVU HRVATSKU
U ZAGREBU

AMRUŠEVA ULICA 19 III.

Brzojav: ŽIGICA ZAGREB

Ček. rač. br. 31.989 tel. 22-831 **Pošt. pretinac Zagreb 1. br. 218**

Prodavaona žigica: ZAGREB, Gundulićeva ul. br. 4 u dvorištu

Telefon broj 69-62

Medjunarodno odpremništvo
D. KOVAČEVIĆ d. d., Zagreb
Varšavska ulica broj 11
Brzoglas broj 23-771 i 23-772
Otpremništvo — carinjenje — uskladištenje — prevoz pokućstva.

Trgovci, uvoznici . . .
poslužite se u svim otpremničkim i skladišnim poslovima domaćim hrvatskim poduzećem

„RAPID“
MEDJUNARODNO OTPREMNIŠTVO
ZAGREB
NIKOLIĆEVA UL. 9 — BRZOGLAS 98-40
Zastupstva u svim mjestima Njemačke i Italije. — Najbolja transportna zbirna služba iz svih industrijskih područja inozemstva.

„LACET“
PRVA DOMAĆA TVORNICA VRPCA I ČIPAKA
PREMIERE FABRIQUE NATIONACE DES RUBANS, LACETS ET DENTECCES
Cankareva ul. 28 ZAGREB Brzoglas 33-96

Proizvodi sve vrsti vrpca, čipaka, gajtana i pozamenterije iz svih tekstilnih vlakana, kao i sve predmete potrebne za uniformiranje, iz metalnih prediva i žica.

TVORNICA LAKOVA I BOJA D. D. ZAGREB

Radnička cesta br. 43 — Brzoglas br. 24-548 i 24-549

Proizvadja sve vrste LAKOVA, uljenih i suhih BOJA

SPECIJALITETI:

„FAKTOR" specijalne boje otporne protiv nevremena i alkalija, te za zaštitu protiv rdje.

MUROFIX- Boje za fasade i unutarnje zidove. Suše se brzo. Mogu se prati vodom i sapunom. Trajne su i nepromjenljive. Otporne protiv sunca i svih vremenskih utjecaja.

GLUTOLIN- Novo tutkalo za soboslikarske boje i kit. Otopina Glutolina ne kvari se ni u najvećoj vrućini, niti kod dugog stajanja. Bez boje i mirisa.

HRVATSKA INDUSTRIJA KATRANA D. D.

RADNIČKA CESTA BR. 29 ZAGREB BRZOGLAS 23-255, 23-256

Proizvađa: sve vrsti katranskih i asfaltnih krovnih ljepenka, specijalne ljepenke RUBEROID i HIKOLIT. — Izolacioni materijal, kao i sve vrsti izolacionih ljepenka, Xeroton, Malterin, Bilot, kit za brtvljenje itd. — Sve derivate kameno ugljenog katrana kao Benzol, Toluol, Xylol, karbolne kiseline, karbolineum, ulja za impregnaciju, ulje za pranje, ulje za loženje, sve vrsti katranskih smola, naftalin itd. — Sve asfaltne proizvode, asfalt mastiks, bitumen u svim gradacijama, mase za zaljevanje itd. — Dezinfekciona sredstva kao karbolne kiseline u svim jakostima, kresolun, krudum, čisti fenol, sapokresol, Lohsol medicinal i dezinfekt. — Sredstva za suzbijanje štetočina na voćkama Löhsol i Neolohsol. — Specijalna maziva, tovotne masti u svim kapljištima, mast za kuglijčna i valjkasta ležišta, sve kolomazi, mast za vagonete, emulgirajuća ulja za hlađenje. — Pomoćna sredstva za kožarsku i tekstilnu industriju, Turska crvena ulja, Türkenulja, Norani, Noricoli, apretur ulje, sredstva za vlaženje, Degras, Hoellon degras, tekstilni sapuni itd. — Mineralne soli, kalijevi i natrijevi nitrati tehnički čisti kristalizirani i kemijsko čisti, boraks kristilizirani, granuliran i u prahu.

Izvađa: cestogradnje u asfaltnim i katranskim metodama.

Projektira: moderne izolacije I tome slično.

APEX

TRGOVAČKO D. D.
ZAGREB
Gundulićeva ul. 17
Brzoglas br. 22-651

Generalna zastupstva: ROBERT BOSCH, G. M. B. H. STUTTGART
EUGEN BAUER, STUTTGART — TVORNICA KINO APARATA
JUNKERS & CO., DESSAU — TVORNICA PLINSKIH APARATA
HEINRICH LEO, GERA — TVORNICA KOMPRESORA I UREĐAJA ZA GARAŽE
ADAM OPEL A. G. RÜSSELHEIM a./MAIN
M. A. N. MASCHINENFABRIK - AUGSBURG-NÜRNBERG NÜRNBERG

JOSIP BALKOVIĆ — ZAGREB

TVORNICA UŽARSKE ROBE, TRGOVINA RIBOLOVNIH PREDMETA

Pavla Radića ulica 3. — Brzoglas broj 47-47 dućan, 58-00 poslovnica, 59-97 tvornica

VLASTITA IZRADBA:

Užarije, transmisionih užeta za pogon raznih pruga iz špage i jute, užica te čilima i otirača iz kokosa. Nadalje prodaja svih tapetarskih potrepština kao gradla, strune (Rosshaar), morske trave (Afrik) vune, kapoka, jutenog platna, slamnjače itd. Veliko skladište i vlastita konfekcija platna za šatore, nepromočivih ponjava za vagone, kola i automobile, pokrivače za konje.

Najveći izbor ribolovnih potrepština za športaše i ribare.

IVAN HAIDUKA, Zagreb I.

RADIŠINA 13 (polukat) - BRZOGLAS 42-81

Poštanski pretinac broj 352 Poštanski ček broj 31.378

Glavni zastupnik za tvornice:
JOS. ZIMMERMANN, ALTHABENDORF
JUSTIN LONSKY I SIN, NEU TITSCHEIN
W. WEBER, SCHLUCKENAU
SINGER & COMP., ASCH

ZNAKOVE

KOLAJNE

PEČATE i ŠTAMPILJE

BRAĆA KNAUS, ZAGREB

ILICA BROJ 15 — BRZOGLAS 71-57

•

ZLATARSKO REZBARSKA RADIONA TE KOVNICA ZNAKOVA, KOLAJNA I ODLIKOVANJA

Glineno šamotne peći
Kamini i PILOT peći za trajno grijanje
Keramička roba, za oplođenje i taracanje podova

PILOT d. d. za gradjevnu industriju
ZAGREB, Radnička cesta 22. — Brzoglas 24-704

Trgovina željeza i svih
vrsta gradjevnog materijala

Ing. Josip Ferić, Šandor i Slavko Deutsch

ZAGREB

Miramarska cesta broj 20 Brzoglas broj 22-855, 22-856

Najpovoljnije nabavno vrelo za
sav gradjevni materijal

„Alat" ind. d. d.
Brzoglas 24-502 **Zagreb,** Amruševa 4

Kvalitativni alati. - Strojevi za obradu kovina i drva.
Sav tehnički materijal. - Motori za čamce.

ZADRUGA HRVATSKOG RADIŠE

za štednju, kredit i osiguranje s o. j.

Središnjica Zagreb, brzoglasi: 65-35, 87-05, 22-474
Podružnice: Dubrovnik, Split, Sušak, Karlovac, Brod, Gospić

Redovite vezane štednje upisano je preko **Kn 200,000.000·-**

Preko 25.000 članova posluje sa Zadrugom

Narodna je dužnost svakome Hrvatu, da posluje sa „Zadrugom Hrvatskog Radiše", jer time podupire hrv. privredu.

Tražite informacije! Tražite cjenike!

„CROATIA"

medjunarodno odpremništvo.

Vlasnik

MIRKO VUCKOVIĆ

Zagreb - Jurišićeva ul. 26 - Brzoglas 24-588,

preporuča se za sve transporte iz inozemstva i u inozemstvo.

Imade vlastita prevozna sredstva. Obavlja sve prevoze trgovačke robe i teških predmeta. Selidbe u gradu i izvan grada u vlastitim kolima.

„ZORA“
MEHANIČKA TKAONICA
GJ. URAIĆ
ZAGREB
ćošak RAPSKE I RADNIČKE CESTE

VLATKO DONNER
Export žive i zaklane stoke. — Specijalna proizvodnja suhomesnate robe.
ZAGREB, Folnegovićeva ul. 3

KONTAKT
ELEKTROTEHNIČKA TVORNICA
ZAGREB
Radnička cesta 55 tel. 8227 i 8228
Pod nadzorom Ministarstva narodnog gospodarstva.

Tvornica koža — Alkalay i Meyer
Vlasnik: Nezavisna Država Hrvatska
Zagreb, Heinzlova ul. 69. — Brzoglas 70-77
Proizvadja:
Prvorazredne djonove, tabanice, remenske krupone i transparent kožu.

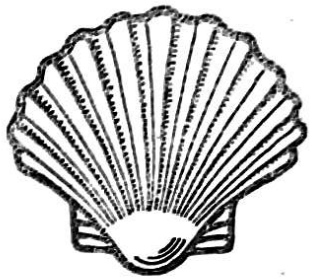

HRVATSKI SHELL D. D.
ZAGREB
Tvornica-Caprag
Sve vrsti ulja za mazanje strojeva

Zagrebačka ledana
BRZOGLAS 53-35
BAUEROVA UL. 19

„ASTRA” D. D. za kemijsku industriju
Zagreb, Zrinjevac 10. II. kat. — Brzoglas: 22-541 i 22-542
Podružnica OSIJEK, Preradovićevo šetalište 7.
Brzoglas 25-08. Vlastita tvornica ulja i masti:
VRAPČE — Brzoglas 49-06.
Prodaje: petrolej, plinsko i diesel ulje, te sva strojna i cilindarska, auto i ostala tehnička ulja i masti.

ZEMNI **PLIN**

ZA INDUSTRIJU,
KUĆANSTVO I OBRT

„ULJANIK" D. D. PETROLEUMSKO ZAGREB

Destilacija drva d. d.
u Tesliću

izrađuje sve produkte suhe destilacije bukovog drveta

kao retortni drveni ugljen, drveni kreč, octenu kiselinu jestivu i tehničku, metilni alkohol, formaldehid, sredstva za rastapanje, aceton, žestu za denaturiranje, natrijev acetat, olovni acetat, sirovi kreozot, drveni katran, karbolineum, ulje za impregniranje i t. d.

Na parnoj pilani u Tesliću proizvodi drvenu rezanu građu iz jelovog, smrekovog i bukovog drveta.

Skladištno i odpremničko d. d.

Strojarska cesta 6 **Zagreb** Brzoglas 22489

Preporuča se uskladištenje i za sve poslove koji zasjecaju u odpremničku struku.

Vlastita velika skladišta sa vlastitim kolosjekom.

Javna skladišta.

Dajemo kredite na uskladištenu robu.

IFA d. d.

VELEDROGERIJA I TVORNICA FARMACEUTSKIH PREPARATA

ZAGREB
JUKIĆEVA UL. 12

ORNSTEIN I SPITZER
otpremništvo — Zagreb
Gajeva 2 — Brzoglas 31-41, 31-42, 31-43

Selidbe vlastitim patentnim pok. kolima
Prevozi sve robe
Prevozi teških tereta, te svi odpremnički poslovi

VARTA **AKUMULATORE**
za auto, motorkotače, radio i telefone
ZAGREB IZRADJUJE:
Vrbanićeva 50. **MUNJA** tvornica akumulatora d. d.
SERVICE I PRODAVAONICA: Martićeva 15 tel. 59-60

REZERVIRANO ZA

„ELKA"

TVORNICA KABELA D. D.

C. D. GAON
tvornica trikotaže i pletene robe
ZAGREB, Grge Tuškana ul. 43
Brzoglas broj 22-947 i 22-948
Izradjuje sve vrsti trikotaže, pletene robe, berlinske marame, šalove, žensko i muško rublje, svilene košulje, ženske bluze i drugo.

Ing. Viktor Schön i brat
Industrija limene robe
Zagreb, Gradišćanska c. 34. — Brzoglas 54-87

Izrađuje: Limenu embalažu, pisaća pera i sitne kovinske predmete u masama.

MIROSLAV BILIĆ
Prije C. M. Müller & Co
ZAGREB, Koturaška c. 17.

Proizvod boja i maziva za kožu.

Kaštel d.d. - Zagreb
Tvornica kemijsko-farmaceutskih proizvoda d. d.
PROIZVODI:
POZNATE I PROKUŠANE DOMAĆE LIJEKOVE
SPECIJALITETE I STERILNE INJEKCIJE „KAŠTEL"
Arijsko poduzeće

Imamo na skladištu i dobavljamo uz originalne cijene:
Sve propisane školske knjige, učila, fizičke i kemičke aparate, zemljovide, slike za zornu obuku, itd.
Knjižara i papirnica
ST. KUGLI, ZAGREB, ILICA Br. 30
Utemeljena god. 1795

Čepove od pluta za flaše, burad i t. d.

Krunske čepove i alu-zatvarače

za pivske flaše i mineralnu vodu

Plutene ploče i šalice za izolaciju ledenica, cijevi i slično

PROIZVODI:

„HIGIEA"
tvornica čepova d. d.
ZAGREB I.
Ivkančeva ulica broj 48
Brzoglas 24-070
Pošt. pret. 318

Rezervirano
za
Zagorsku tvornicu vunenih tkanina d. d.

„DEROPA" K. D.

Papir u rolama sa natiskom
desinirani ovojni papir u formatima i blokovima
šareni papir za prevlake
moderne torbice i kese od desiniranih papira
gumirani papiri u arcima (ravni, nesavijeni)
ljepive trake za sve svrhe i sa natiskom
voštani papir sa i bez natiska u arcima i uskim trakama
nauljeni papir za razne svrhe
papirnati sagovi „Jugoleum"
deropa nosač za omote, zatvara bez špage
„Voštaleum" nadomjestak za voštano platno

ZAGREB, CANKAROVA 28. — BRZ. 58-84.

„SLAVIA"

tvornica

kemičkih

proizvoda d. d.

ILICA 213 ZAGREB BRZ. 45-46

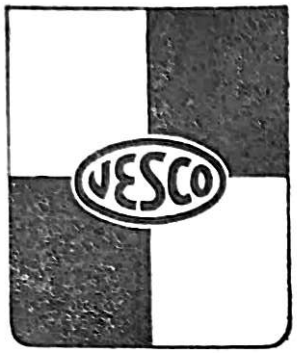

Zagrebačka pletiona

Vlastnici:

Erken & Schneider

Ured i skladište: TRG N 1. Brzoglas 98-08
Tvornica: ŠUBIĆEVA 64. Brzoglas 23-446

Proizvadja:

Fino rublje za gospodje i gospodu
iz „Charmeus-a", „Mako-a" i vune

Rublje za dojenčad i djecu
iz vune, pamuka i „Mako-a"

Zagrebačka tvornica kandita

vl. Stjepan Spitzer

preporuča svoje proizvode

„ISKRA"
tvornica kemičkih proizvoda
i svijeća d. d.

„LIM" D. D.
tvornica željeznih bačava
metalnih proizvoda i kisika

Zagreb, Heinzelova ulica broj 33
Brzoglas broj 22-841

Omiljen kod svake domaćice
KAVIN NADOMJESTAK

„JAVA"

ZAGREB, Vlaška 101

Rezervirano

„STAKLODVOR" Koturaška c. 11

ZAGREB

Skladište stakla, porculana,
medicinskog stakla i t. d.

Brzoglas 24-667

Rezervirano

Kupujte samo

CROATIA

BATERIJE

JER SU NAJBOLJE, ZATO NAJJEFTINIJE

proizvađa samo domaća tvornica „CROATIA“, tvor. baterija i galvan. elemenata

JOSIP PASPA, ZAGREB

505

SA CRTOM

„UNION“ SPECIJALITET

Pokućstvo Kruljac

BONBONI, ČOKOLADA
i MARMELADA
najbolji su

Grič

GRIČ
Tvornica čokolade, bonbona i marmelade
IVAN KOHEK I DRUG
Zagreb, Pile I. br. 10 - Brz. 85-66, 40-65

Rezervirano

za

Julio Meinl d. d.

TVORNICA
KARTONAŽE I LITOGRAFIJA
IVAN HUDETZ D. D.
Savska cesta broj 28 ZAGREB Brz. 23-952 i 23-953
Prodavaona Gajeva ulica br. 4 - Brzoglas br. 45-61

ZA NABAVU PRVORAZREDNIH
ALFA SEPARATORA
ALFA BRZOPARIONIKA
ALFA ŠIVAĆIH STROJEVA

IZVOLITE SE S POUZDANJEM OBRATITI SAMO NA **ALFA D.D.**
KOJA ĆE VAS POSLUŽITI NAJKULANTNIJE I UZ NAJPOVOLJNIJE CIENE.

SVOJIM 70 GODIŠNJIM RADOM PRUŽAMO VAM JAMSTVO ZA PRVORAZREDNU I KVALITATIVNO NAJBOLJU ROBU.

„ALFA" D.D.

SEPARATORI I STROJEVI ZA MLIEKARSTVO

ZAGREB — MARTIĆEVA 29-I — BRZOGLAS 67-43.

Gorica d. d., Zagreb

tvornica emajliranog, pocinčanog i poliranog posuđa

Martićeva ulica 85
Pošt. pretinac Zagreb I. br. 441.
Brzoglas: 4255, 8501 i 23-686

MIRIM

Brzoglas broj

75-44

Zagreb, Savska cesta broj 88-90

„VELEBIT“ tekstilna industrija Samobor

Brzoglas 13

i

Veletrgovina manufakture i Zagreb

ILICA 48. — Brzoglas 23970. — stan br. 3755.

Vl. T. Fumić i M. Hranilović.

TREBATE LI?

Opločenje zidova bijelo pocaklenim majolika pločicama, Taracanje podova keramitnim pločicama, Šamitne kamine peći montirane sa i bez rostilja, Kuhinjske štednjake za kućanstva, hotele i sanatorije

OBRATITE SE NA:

„KERAMIJA“ pećar. keramičarsko poduzeće

ZAGREB, Frankopanska ulica 8. (Hotel Imperial) Brzoglas 57-98.

Prodajemo svu pećarsko keramičarsku robu i bez montaže. Izvađamo sve pećarsko keramičarske popravke.

PRVORAZREDNA ROBA — SOLIDNA PODVORBA — JEFTINE CIJENE.

Kupujemo sve vrsti pamučnih, vunenih i svilenih odpadaka

za našu predionicu

Prva domaća predionica i tvornica konca

„UNITAS“ D. D.

Zagreb, Rabska ulica

TVORNICA TANINA SISAK

D. D. U ZAGREBU

proizvadja sve vrsti taninskih ekstrakta za štavljenje kože

Sabirnice:

Gajeva 2. Brzoglas 33-90

Ilica 37. „ 22-272

Ilica 148a

Trg Burze 1. „ 24-466

Glavna radionica: Bužanova 26. Brzoglas 93-92.

PRODAJA SVIH VRSTI OMOTNIH PAPIRA

PRERADA PAPIRNATE ROBE D. D.

ZAGREB - Savska 31 - Brzoglas br. 31-89 - Račun pošt. šted. br. 39.832

Proizvodnja vrećica za: Špeceraje, Ljekarne, Drogerije. Čaj, Kavu, Bonbone, Kandite, Mirodije, Vrećice za šešire, Pomodne torbice, vrećice od celofana, reklamnog papira s tiskom od jednostavne do najfinije izradbe. —

Zagrebačka industrija svile d. d. Zagreb

Tvornica: Bužanova 20/a - Poslovnica: Martićeva 14/d

Proizvadjanje svih vrsti robe i to:

Crepe satine, Crepe imprime. Modna svila u različitoj izradbi. Svila za podstave za dame i gospodu. Podstava za zimske kaputе. Svileni brokati, sve vrste jacquard-robe, brokat za jorgane, satin za jorgane, svilene marame.

»PATRIA«

TVORNICA KONJAKA I FINIH LIKERA D. D.

Maksimirska 2 ZAGREB Brzoglas 24-3-93

Drž. Uprav. povjerenik Vilim Kußar

PECARA ŠLJIVOVICE, KOMOVICE I BOROVIČKE
IMPORT I PROIZVODNJA RUMA
PREŠAONA MALINE I DRUGIH VOĆNIH SOKOVA

Brzojavni naslov: PATRIA COGNAC, Zagreb

ANTUN SOMMER I DRUG

OTREMNIČKO I TRANSPORTNO PODUZEĆE

Brzojavi:
CELERITAS
Zagreb - Jelačićev trg 3
Brzoglasi: 24-545 i 24-546
Carina: 91-40 skladište: 36-66
Račun pošt. ček. ureda 35-778

Zdravko Schön

Brzoglas 46-16 Zagreb Gajeva ulica 7

Trgovina vune, svile pamuka
i narodnih veziva

Rezervirano
za

RIS *TVORNICA GUMENE ROBE D. D.*
ZAGREB I., POŠT. PRETINAC 417

Dragutin Rožić i Sin

Zagreb

Utemeljeno 1888 Ulica Pavla Radića 22 Brzoglas 6378

GUMBI ŽNORE I POSAMENTERIJA

Proizvodi:
gumbe, petlje, žnore, vrpce kite, rese, kablove, sjenila i raznovrstne posamenterije.
Na veliko i malo.
Vanjske narudžbe obavljaju se najbrže.

Rezervirano

za

Tekstilna industrija Milan Prpić

u Zaboku d. d.

JERIĆ I DRUG

HRVATSKO OTPREMNIČKO D. D.

Prije Adolf Blum i Poper d. d.

ZAGREB, Zrinjski trg 14-II

Preporuča se kod specijalnih otprema:

IZVOZA: Kudelje, ruda, drva, vina voća i t. d. u Njemačku, Italiju, Holandiju i druge države. Najbrža nabava izvoznih dozvola, kao i izvozno carinjenje u Zagrebu i hrvatskim graničnim mjestima po svojim zastupnicima.

UVOZA: Motora, strojeva sviju vrsta, tekstilne robe, kemikalija i raznih sirovina za sve grane veleobrta. Najbrža nabava uvoznih dozvola, kao i dozvola za bezcarinski i smanjeni carinski uvoz. Carinska manipulacija, tranzitna otprema po najnižoj cieni. Zbirni promet iz Njemačke i Češko-Moravskog protektorata.

VLASTITE KUĆE I ZASTUPSTVA U: Bremenu, Budapestu, Beogradu, Bukureštu, Hamburgu, Lübecku, Londonu, Osijeku, Passau, Pragu, Sachsenfeldu (Žalec), Stettinu, Spielfeldu (Stmk), Sofiji, Ujvidek (Novi Sad), Tetschen, Wien.

Dopisnici u svim važnijim mjestima Evrope i u prekomorskim krajevima.

Brzoglas broj 24-298

Pošt. ček. račun: 34737

Brzojavni naslov: BLUMOLF

Tek. račun: Hrvatska Banka d. d. Zagreb.

Pri pomisli na Zagreb sjetite se Kastnera i Öhlera!

Od ukosnice do najelegantnije haljine

sve dobijete kod nas pod jednim krovom

obna kuća

Kastner i Öhler

Zagreb, Ilica 4 i 6